

Broere's Dithyrambe
op het
Allerheiligste

toegelicht door

J. C. ALBERDINGK THIJM, S. J.

Boekhandel en Binderij.
C. L. Van Langenhuisen,
AMSTERDAM.

Drukkerij St-Augustinus.
Desclée, De Brouwer en Cie.
BRUGGE.

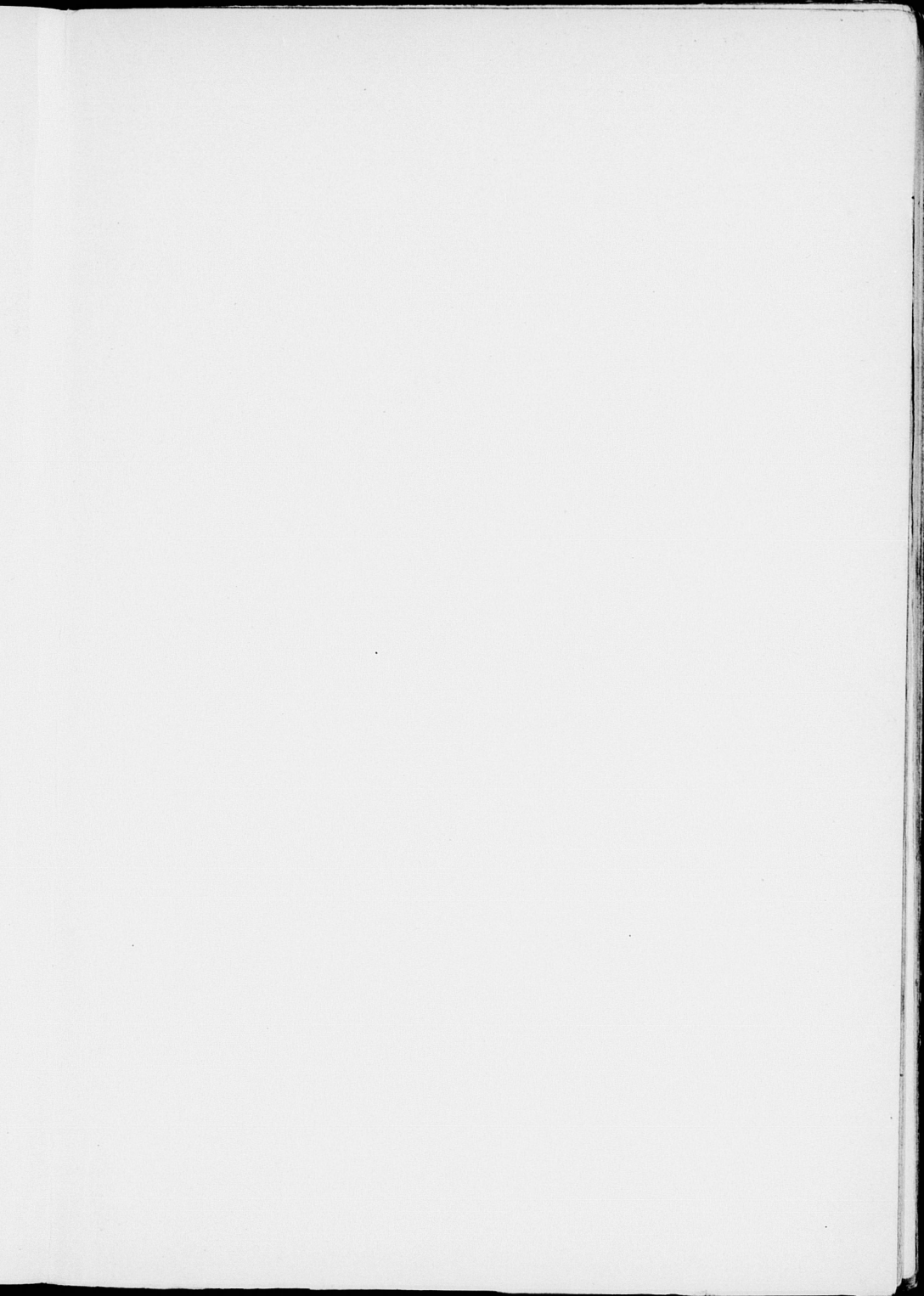
313

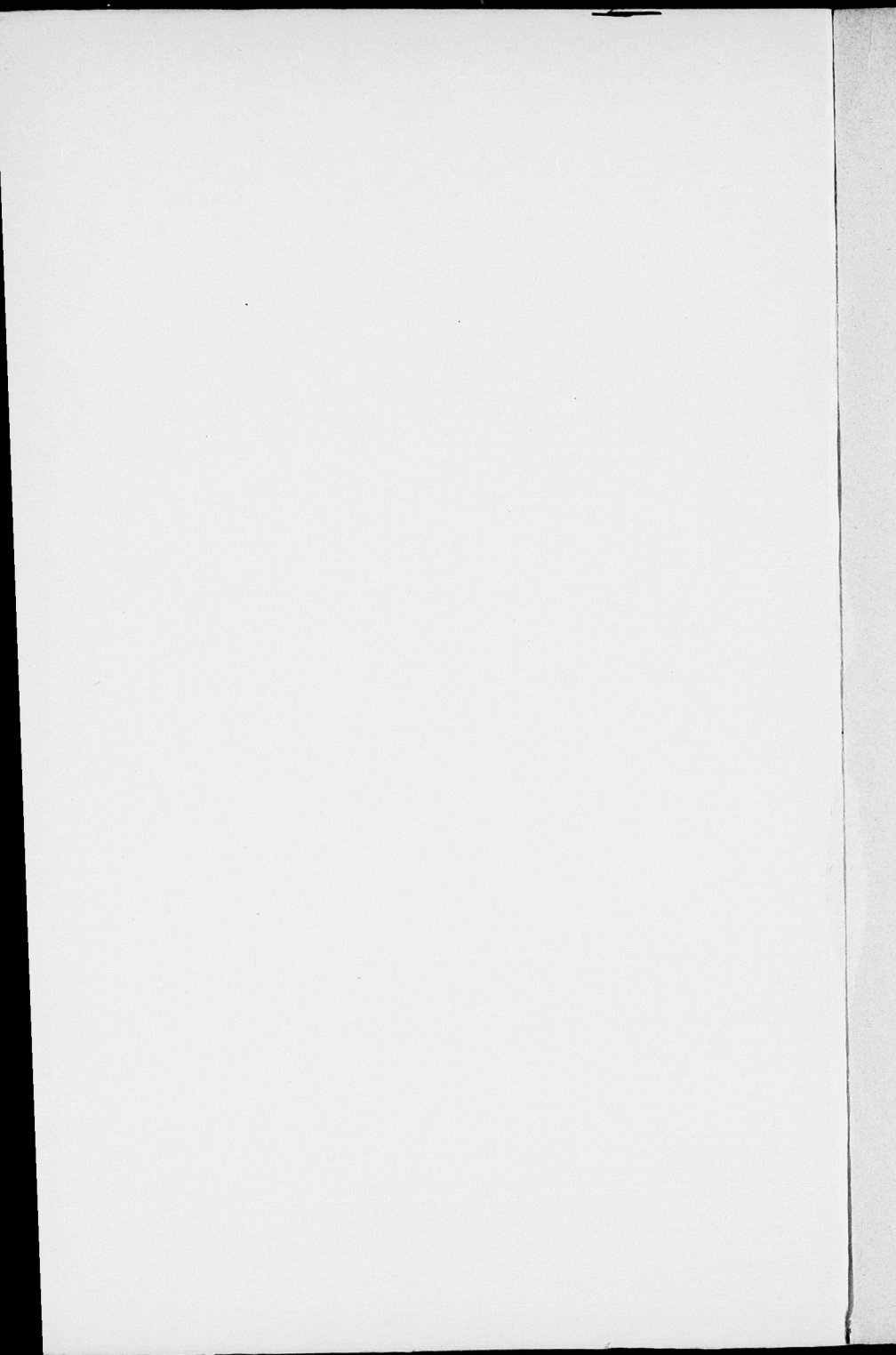
C

20

**CENTRALE OUD-KATHOLIEKE
BIBLIOTHEEK.**

Universiteits-bibliotheek, Utrecht.

Broere's Dithyrambe
op het
Allerheiligste

toegelicht door

J. C. ALBERDINGK THIJM, S. J.

Boekhandel en Binderij.
C. L. Van Langenhuysen,
AMSTERDAM.

Drukkerij St-Augustinus.
Desclée, De Brouwer en Cie.
BRUGGE.

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN.

DITHYRAMBE
— OP HET —
ALLERHEILIGSTE.

G

niet

mij

ver.

U

opd

ken

Sac

bied

ook

bov

An

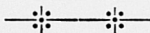
I.

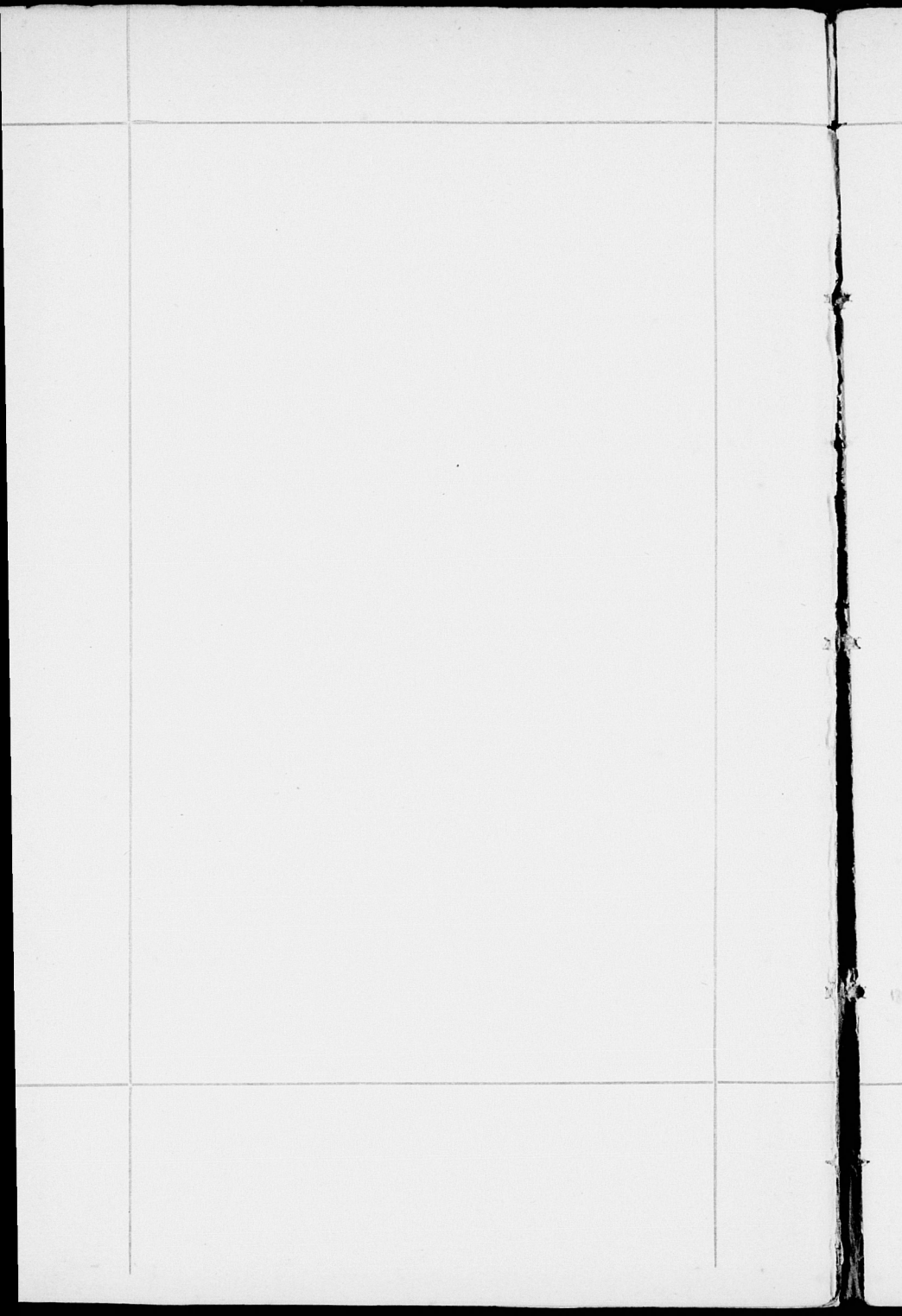
I

Toewijding.

GODDELIJKE Verlosser, JEZUS CHRISTUS, in het stof neergebogen voor Uw troon, draag ik, nietige zondaar, U den geringen en zoeten arbeid op, door mij besteed, aan de verklaring van dit lied, gezongen ter verheerlijking van de liefde Uws harten. Gewaardig U op dit boekje Uw hemelschen zegen uit te storten, opdat het vrucht drage tot Uwe glorie: U inniger doe kennen, vuriger beminnen, trouwer dienen in het groote Sacrament Uwer liefde en Uw hart eenig eerherstel biede voor al den smaad, waarmede Gij in deze eeuw, ook in ons vaderland, helaas! overladen zijt, Gij, „onze boven alles verheven, in eeuwigheid gezegende God!“ (‘) Amen.

1. ROM. IX, 5.

Voorrede.

„Jaren aan jaren heeft niet ver van Leiden een man gewoond, die zeker tot de schitterendste geniën te rekenen was, welke op onzen vaderlandschen bodem het licht zagen. Hij was een wijsgeer van nature, een diep en vruchtbaar denker, doorbeleden in de schriften der heidensche wijzen, der kerkvaderen, der latere duitsche en fransche filozofen. Hij schreef een geheel eigen, echt-hollandschen, harmonischen, rijk gekandanseerden stijl. Als aesthetikus bizonder, als dichter, als begaafd met hemelsche aanblazing, stond hij zoo hoog, dat weinigen bij hem te vergelijken waren. Toch hebt gij hem nooit tot uw medelid benoemd, en eerst toen hij, toevallig, eene brochure, een „Bezadigd woord” richtte aan uw adres, hebt gij hem opgemerkt.”⁽¹⁾ Ofschoon wij vreezen, dat de meesten dergenen, tot wie in 1868 ook dit bezadigd, maar toch hartig en warm woord gericht werd — de leden van de Maatschappij der Nederlandsche Letteren, te Leiden — steeds in dezelfde zonde van onbekendheid volharden, van onbekendheid met een vrij wat hooger begaafd vaderlandsch vernuft dan bv. de in zijn dagen zoo gevierde Borger was, zoeken men toch niet in de volgende bladzijden eene poging, om juist hun den denker en dichter Cornelius Broere nader bij te brengen. Zulk een taak overigens ligt buiten onze

1. *Levensbericht van Mr H. A. A. van Berckel*, door J. A. Alberdingk Thijm. Overdruk uit de *Handel. der Maats. der Ned. Letteren*, te Leiden. Leiden, E. J. Brill, 1868, bl. 6—7.

bevoegdheid ; maar door wien ook ondernomen, zij blijft in ons oog wanhopig, daar wij volmondig Dr Schaepman bijstemmen, waar hij schrijft : „Nog eens, het is waar : Broere's Dithyrambe is buiten een zekeren kring niet bekend. Laat ons niet twisten over de oorzaken dier onbekendheid ; wie ze hoopt te verdrijven, zij gezegend in zijn hoop.” ⁽¹⁾ Het is veeleer tot dien „zekeren kring” van hen, die de Dithyrambe kennen, liefhebben en bewonderen, dat wij ons richten, in de wellicht vermetele, maar toch zoete hoop die kennis, zoo mogelijk, nog duidelijker, die liefde nog inniger, die bewondering nog levendiger te maken. Het is mede om dien kring te verbreedten, om allen daarin op te nemen, die er, wij zouden haast zeggen, een aangeboren recht op bezitten. Van wie toch zou de Dithyrambe meer het eigenaardige, het geliefkoosde lied behooren te zijn dan van onze *Spes Ecclesiae Neerlandicae*, van de studenten onzer Seminariën ? de Dithyrambe, dat priesterlijke gedicht bij uitstek ? Nu wil het ons voorkomen — wij hopen ten onrechte — dat vóór een vijftien, twintig jaren de bekendheid, de vertrouwdheid met Broere's jubelzang op het Allerheiligste in dien kring juist grooter en algemeener was dan thans : de strijd dier dagen over „de scheppingskroon”, het „sidderen der rozenkleuren”, het „Glorie komt uit Glorie jagen !” enz. kon althans van gemeenzaamheid met den zanger getuigen.

Geleid door de overweging, dat als grondslag van redelijke liefde en bewondering vóór alles helder

1. *Onze Wachter*, 1874, II, bl. 63.

begrip gevorderd wordt, hebben wij er ons in deze verklaring op toegelegd om, naar de mate van licht ons geschonken, den zin der verzen, volgens onze opvatting, zoo duidelijk en verstaanbaar mogelijk weer te geven. De juistheid dier opvatting zal men hier of daar kunnen betwijfelen — *quot capita tot sensus* — hare beteekenis, vertrouwen we, nergens. Van aesthetische aanmerkingen hebben wij ons nagenoeg geheel onthouden : men vindt ze in overvloed in den verdienstelijken arbeid, welken P. Fr. H. Derksen in 1874, onder den titel van „ Critisch-analytische toelichting van Prof. Broere's Dithyrambe op het Allerheiligste Sacrament van Mirakel, ” bij C. L. Van Langenhuysen heeft uitgegeven. Dr Schaepman, in zijn bovengenoemd *Wachter*-artikel vulde die nog met enkele aan; terwijl Prof. A. M. C. Van Cooth ons in *De Katholiek* ⁽¹⁾ een kort, maar keurig overzicht der Dithyrambe schonk. Broere's oudste vriend, Mr J. F. A. Leesberg, gaf natuurlijk in zijn „ Gedichten van Mgr. C. Broere ” der Dithyrambe hare plaats en maakte in de voorafgaande „ Levensschets ” „ de verhevene taal, ” waarin Broere's lijkredenaar, deken P. W. Van Oorte, den „ bijna hemelschen lofzang ” schetst, tot de zijne. De lezing dier stukken kan niet anders dan veel tot welverdiende waardeering des gedichts bijdragen. Wij hebben 't niet noodig geacht uitdrukkelijk aan te geven waar onze opvatting van die onzer voorgangers afwijkt.

Om ook de meest positieve onzer welwillende lezers niet wrevelig te stemmen, verzoeken wij hen te

1. D. LXXXI, bl. 332—36.

bedenken, dat de teksten der H. Schrift hier niet *ad probandum*, maar alleen *ad illustrandum* worden aangehaald, en dat wij die meer dan eens niet in den letterlijken, maar in den toegepasten zin, in den *sensus accommodatus*, ⁽¹⁾ gebruiken. Het goed recht van dit gebruik der Schriftuur, waarvan kerkelijke schrijvers en liturgieën vol zijn, te bepleiten, kan niet in ons opkomen.

Moge, beter dan vele woorden, deze toelichting van Broere's Dithyrambe blijk geven onzer dankbare vereering van den innig vromen priester, den grooten, geloovigen denker, den invloedrijken leeraar, den veelzijdigen kunstenaar, den beminlijk eenvoudigen man, in wien de Kerk van Nederland in deze eeuw een harer hoogst begaafde, meest toegewijde verdeeldigen en glansrijkste sieraden heeft bezeten !

Zoo ongeveer schreven we vóór vier jaar, toen deze „Toelichting” in de *Studiën* ⁽²⁾ voor 't eerst in druk verscheen. Wij hebben daar niets aan toe te voegen, dan dat één punt eene wijziging heeft ondergaan, onze opvatting namelijk der verzen uit den aanhef :

„Hij die, geboren
Uit 's Vaders schoot, de scheppingskroon,
Wier kleuren Hem om 't voorhoofd glogen,
Verwonnen heeft ! Maria's Zoon, — ”

1. „*Sensus accommodatus describi potest : Illa significatio, quam verba Scripturae habent ex intentione hominis ea accommodantis ad rem aliam quam Spiritus Sanctus ILLIS verbis significare intendit.*” Cl. Ant. Van de Laar, *Introd. gener. in S. Script.* n. 241.

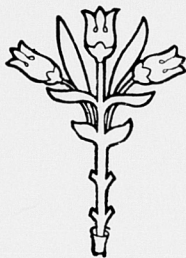
2. *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied*, XXe Jaarg. Deel XXX.

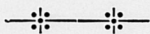
We noemden die verzen een waar *crux interpretum* : dat zijn zij metterdaad. In onze Bijlagen (II) vindt de belangstellende lezer de gronden voor onze veranderde zienswijze blootgelegd.

En hiermede bieden wij dit voortreffelijke Hoog-
lied van het goddelijk Liefdegeheim opnieuw der
bewondering en godsdienstige overweging onzer
geloofsgenooten zoo in Noord- als Zuid-Nederland
met eerbied en liefde aan.

J. C. A. TH.

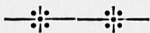
's-Gravenhage, feestdag van St-Jozef, 19 Maart 1892.

Cornelius Broere werd geboren te Amsterdam, 18 Nov. 1803 ; was student aan 't Seminarie te Culemborg v. 12 Nov. 1819 tot 22 Aug. 1820 ; ging Oct. 1820 naar Hageveld, onder Velzen, waar hij, bij de opheffing der Seminaries in 1825, achterbleef tot het najaar van 1829, toen hij Mgr van Bommel naar Luik volgde en hier aan 't Seminarie zijne theologische studiën voltooide. Den 10ⁿ Augustus 1830 priester gewijd, werd hij op 10 Dec. van dat jaar leeraar der Wijsbegeerte te Hageveld. Hij bleef dit, terwijl op 26 Aug. 1847 het Seminarie van Velzen naar Voorhout werd verplaatst, tot 1851, om nu als Professor der Kerkelijke Geschiedenis aan het groot Seminarie te Warmond op te treden. Hier werd hij in 1854 door Pius IX tot Kamerheer, in 1858 tot Kanunnik en in 1859 door Willem III tot Ridder v. d. Ned. Leeuw benoemd. Hij overleed er 28 Dec. 1860 en werd 31 Dec. ten grave gedragen. Op het graf te Warmond plaatste men een bescheiden monument, waarvan L. Royer de *bas-reliefs* ontwierp ; in de vestibule van Hageveld een door Stracké vervaardigd wit marmeren borstbeeld, met het opschrift „*Nulla tuum nomen delebit oblivio.*”

De *Dithyrambe op het Allerheiligste* werd vervaardigd ter gelegenheid van het vijfde Eeuwgetij van het Mirakel van Amsterdam, in Maart 1845.

'Dithyrambe op het Allerheiligste.

De glorie, niet die God zich schept in stargewelven,
Of op een kring van wolken schiet,
Maar die Hij eindloos in zich zelven
En uitstort en geniet :
Het Licht uit Licht ! Hij die, geboren
Uit 's Vaders schoot, de scheppingskroon,
Wier kleuren Hem om 't voorhoofd glore,
Verwonnen heeft ! Maria 's Zoon —
Hij, 't Woord, dat God en menschen hooren,
Is, in zijn heerlijkheid, voor 's hemels zaalge koren
't Alovertreffend loon.

En als 't geluid van donderslagen,
Dat over de eeuwge bergen holt,
Is 't Halleluja ! 't Wolkenjagen,
Waarmee de luister zich ontrolt !
Duizend, duizend stemmen mengen
Met den harpslag van Gods engelen
't Onnavolgbaar bruiloftslied ;
Vleuglen ruischen,
Cimblen druischen,
Koren bruischen,
Waar de lofbazuin uit schiet !
Zee door zee ! zoo gaan de zangen ;
En de sferen, die er hangen,
Dreunend gaan in 't evenwicht —
Voelen 's levens stroom ontspringen,
Loeien, uit haar vlammenkringen,
Eeuwenmaat en lofgedicht !

God ! o God ! mijn tranen stroomen ;
Overstelping van geneugt !
Hij, dien 'k zing, is neergekomen ;
Heemlen, 'k juich in uwe vreugd ! —
Hij, uw licht en uw verblijden,
Is de Koning van het lijden !
Is de mijne ! — Hij bedwong,
Om op aard me in 't hart te dalen,
Weer 't oneindig gloriestralen,
Waar Hij eeuwig in ontsprong ;
't Woord, ja 't Woord der Hemelzalen,
Der verrukking niet te malen,
Waarin de englen ademhalen,
Vangt mijn sidderende tong ! —

Blanke bloem van korenaren,
Druppelende druivenwijn,
Daarop waan' hier 't oog te staren :
Mijn geloof doorbreekt dien schijn !
't Is de wolk bij 't nedervaren,
Voorhang, om mij 't licht te sparen,
Liefde 's heilig echtgordijn !

Ja ! hier mint God, en leert Hij minnen,
En wekt Hij geest, en dooft Hij zinnen,
En viert den grooten bruiloftsnacht

Nog is het stil, nog stoflijk duister
Omgeeft den luister ;
De geestenwacht
Zweeft ongezien, bij zucht en klacht
En beegfluister ...

Maar toch, Hij is 't! . . Hoe vol verkwikken
Dauwt zijn genâ in tranen hier geschreid !
Het leven kiemt en voelt de zonneblikken
Van zijne liefde en hare onsterfelijkheid ! ...
O Samenspraak ! O zoet genieten !
Bij 't in- en uit- en overvlieten
Eens strooms van innig zielvergieten,
Waarin ontvangen geven is,
En wellust droefenis ! ...

Hier — bid, mijn ziel ! Hier is uw vragen
Een offer Hem van welbehagen ;
Hier sta uw eigen leven af
En geef u zelve weer aan die zich zelve gaf ...

Hier bid ! Laat 't uur u niet ontglippen :
De wonde bloedt ! Zet uwe lippen
Aan dit voor u doorstooten hart ! ...
Ken 't verblijden
Van het lijden,
Drink de goddelijke smart ! ...

.
.
.
.

Een wijl nog, en Hij zal genaken,
Zijn onvermengde vreugd u blaken,
Zijn heerlijkheid de wolken doen vervliên,
Uw hand de hand van uw Verlosser raken !
En oog in oog zult gij Hem zien !

Geloof aan de inspraak, hier gegeven,
Aan d'eigen grond, waarop ge staat,
Aan dezen dag, dien gij moogt leven,
Waar vijfmaal om een eeuwkring heeft gedreven,
Maar die in de eeuwen niet vergaat.

Is 't Amstel niet, waar 's levens morgen
U opging in zijn vroolijk licht?
Waar uwer vaadren asch geborgen
En toeven blijft op 't laatst gericht!
Hier! — 't oord zoo veler teederheden!
Hier heeft, wat wilt ge meer? de God, van u gebeden,
Zijn waarheid en zijn macht
En 't eeuwig heil getoond, waarop gij hoopt en wacht.

Hier deed om 't Godsgeheim het vuur zijn vlammen spoeien
En 't stond er onverzengd! — de hoofdstof eerde in 't gloeien

Haar Opperheer!

Hier bad de kranke, die zich 't leven voelde ontvloeien:
't Keert in hem weer!

Hier riep de balling heen om vrijheid uit zijn boeien:
Zij vallen neêr!

De ontstelde schepeling om hulp in 't stormenloeien:
Stil is 't op 't meer.

Ja! God woont onder stervelingen:
Het rijk der Heemlen is gesticht!
God is met ons! en wij omringen
Met d'engelenrei den troon van 't licht.
Gij, geesten! op uw vleugelslagen,
Als vlammen waaiend, voortgedragen,
Gij zijt dien troon niet nader bij!
De tranen, die onze oogen weenen,
Gaan ruischend door uw lofied henen;

En wat aanschouwing u verblij',
Ook ons is zijne macht verschenen,
Ook ons in 't hart roept onder 't stenen
Zijn eeuwge liefde : kom tot mij ! —

Hij is in ons ! Aan 't licht, aan 't leven,
Dat Hij ontvangt in 's Vaders schoot,
Wordt met zijn Vleesch ons deel gegeven
Met 't Bloed, dat Hij aan 't kruis vergoot.
Zijn broedren zijn we ! 's Vaders zonen !
In ons komt beider Liefde wonen,
En God vereenigt ons met God !
Hang' dan de sluier nog der zinnen :
Zij lijden, strijden, overwinnen
Ons immer wederkeerend lot :
Heil ons ! Wij kunnen Hem beminnen ;
Ons gloeit de Hemel reeds van binnen,
In liefde 's zaligend genot !

Eens eindt de worsteling der tijden,
Vervult zich 's werelds barensnood ;
Scheidt goed van kwaad, en vreugd van lijden,
En eeuwig leven van den dood !
Eens scheurt de wraakbazuin de wolken ;
En, bij het angstgeschrei der volken,
Galmt luider steeds haar schrikbaar uitgehaalde toon !

Daar stort het zonlicht van zijn troon !
Daar verwarren
Zich de starren,
Zwicht natuur !
Grijpt het vuur

Om des aardrijks krakende assen :
De oceaan huilt in zijn plassen !
Aller elementen kracht
Vecht in vlammen ! Uit den nacht
Spuwt de brand, met vonkenloover,
Bliksemstraal en -slag te voor !
Rolt bergen over,
Afground door !
Tot dat 't eerste rotsgesteente,
't Diep gebeente
Van de wereld, dondrend kraakt,
En in laaie vlammen blaakt !

Maar wie redt uit dit vuur ? — Wie, als straks zonder krachten
Weer de eerste baaierd drijft, en 't scheppingswoord blijft

[wachten,

Wie dan, wie spreekt hem toe ? —
Gij, mijn onzichtbre God ! dien 'k knielend hulde doe,
Die, in der vlammen siddrend zwichten,
Hier eens uw waarheid op deelt lichten. —
Wie dan zal niet vergaan in d'afgrond ? — Wie herrijst ? —
Vloeit uit, vloeit uit, mijn dankbre zangen !
Zij zullen 't leven weer, voor immer weer erlangen,
Mijn God ! al die Gij spijs !

Neen ! dan niet meer zal ons de dood vervaren,
Als Hij, die hier ons uit zijn harte voedt,
En 't leven goot in 's kranken stollende âren,
In ons verschijnt met d'aangeboren gloed.

O Paradijs ! dat om ons uit zal bloeien,
Waar in de geest met de elementen speelt,
Als onze God, die uit der stormen loeien
Den scheeping redt, zijn schepter met ons deelt !

En, woelend hart ! hoe zult ge in vrede rusten,
Als ieder mint, als liefde liefde kweekt ;
Als Hij regeert, die weer van verre kusten
In de armen voert, en 's vijands boeien breekt !

Stort, liefdebron ! stort uit uw blijde golven !
Mijn boezem dorst ... de nacht daalt om mij heen ...
Zwicht, wereld ! zwicht ! van u — in puin bedolven, —
Wil mijne ziel haar Redder tegentreen !

.

Komt reeds door het laatste duister

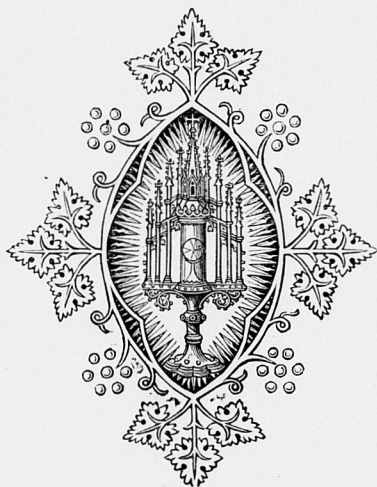
Geen verschiet ? —

Siddren van verborgen luister
Ginds de rozenkleuren niet ? ...
Hoor ! het klapwiekt ! Hoor ! daar rijzen
Zilvren stemmen, die Hem prijzen ! ...
Hallel ! Hallel ! 't Licht ontgloort !
Dáar, met donderend akkoord,
Breekt de Oneindigheid hervoort !

Glorie komt uit Glorie jagen !
Niet als zeven scheppingsdagen :
't Is één dag, één enkel Woord !

De eeuwge Vader
Hij komt nader
In den ongeschapen Zoon !
Myriaden
Wezens baden,
Zonnen drijven om zijn troon !
Liefde 's stroomen,
Voortgekomen
Als hun beider vlammenkroon,

Storten neder,
Keeren weder,
Klaatreu door den zegetoon !
„ Halleluja ! Hij regeere !
„ Hem zij heerlijkheid en kracht !
„ Hem zij dank en lof en eere,
„ 't Schuldloos Lam, voor ons geslacht ! ”
En de stralen, die er varen,
Waaruit duizend geesten staren,
Zij verheldren ! zij verklaren !
„ Heilig ! heilig ! ” galmt het weer ;
En de stroomen, die er vlieten,
Zwellen hooger, en vergieten
Zich met duizelend genieten !
Immer ! immer ! en nog meer !

Omschrijving en Verklaring.

Oithyrambe op het Allerheiligste.

I.
De God-
mensch Je-
zus Chris-
tus is in
zijne heer-
lijkheid het
loon der ge-
lukzaligen.

De glorie, niet die God zich schept in stargewelven,
Of op een kring van wolken schiet,
Maar die Hij eindloos in zich zelfven
En uitstort en geniet :

5 Het Licht uit Licht ! Hij die, geboren

1—4. *De glorie.... die (God) eindloos in zich zelfven uitstort en geniet : het Licht uit Licht !* d. i. de tweede Persoon der allerh. Drieëldigheid, die bij uitnemendheid de *Glorie* des Vaders wordt genoemd, omdat Hij is het glorierijk *Beeld* van 's Vaders heerlijkheid en tevens het *Woord*, waarin de Vader de kennis van zijn glorierijk Wezen uitdrukt. (Zie Bijl. I.) Hierom wordt van die *glorie* gezegd, dat God (de Vader) haar *in*, niet buiten, *zich zelfven*, in het goddelijk Wezen, in eigen schoot, *uitstort*, d. i. voortbrengt als zijn Zoon, uitdrukt als zijn Beeld, uitsprekt als zijn Woord — *en geniet*, d. i. met oneindige liefde bemint en omhelst en door Hem wederkeerig bemind en genoten wordt ; welke oneindige, wederzijdsche liefde, uit Vader en Zoon, als uit één Beginsel, voortkomend, de derde Persoon der allerh. Drieëldigheid, de H. Geest is, hier dus mede zijdelings aangeduid door „*geniet*”. Dat uitstorten en genieten nu is *eindeloos*, d. i. zonder ophouden, eeuwig, oneindig. Met de woorden van het symbolum van Nicea : “*φῶς ἐκ φωτός*,” wordt daarop de Zoon genoemd : *het Licht uit Licht !* het uitgestraalde Licht van het stralende Licht des Vaders, de Uit- of Afstraling van des Vaders heerlijk Wezen. Verg. v. 189 : „Glorie komt uit Glorie jagen !” — Beide uitdrukkingen *Glorie* en *Licht* wijzen op Hebr. 1, 3, waar de Zoon Gods heet : „Splendor gloriae et figura substantiae eius” (Patris), en op Sap. 5, 26, waar het van de goddelijke Wijsheid luidt : „Candor est enim lucis aeternae et speculum sine macula Dei maiestatis et imago bonitatis illius ;” voor *splendor* en *candor* staat op beide plaatsen in den Griekschen tekst hetzelfde

Omschrijving en Verklaring.

De Openbaring van Gods heerlijkheid — niet die uitwendige, stoffelijke, waardoor Hij als Schepper zich verheerlijkt in de pracht des fonkelenden starrenhemels of in den glans, dien Hij uitschiet op een kring van lichtende wolken; maar de inwendige, eeuwige, oneindige Afstraling zijner glorie, waarin de Vader geheel zijn goddelijk Wezen uitstort en uitdrukt en in zalige liefde geniet: het Licht uit

woord: ἀπαύλας (v. ἄω (αἶω) *lichten*) lett. „afschijnsel” (Lipman), „lichtglans” (Beelen). Schoon is de aanteekening van Corn. a Lap. op Hebr. 1, 3: „Filius est splendor gloriae, i. e. gloriosae maiestatis eius, scil. Patris... Sicut enim radius a sole, ita Filius a Patre procedit: et sicut sol suam lucem, decorem et gloriam ostendit in suis radiis ita splendentibus, in iisque quasi refulget et relucet, ita Pater suam gloriam ostendit in generatione sui Filii tam fulgidi et gloriosi.”

1—2. *niet die God zich schept in stargewelven of*, enz. Niet dus het geschapen, uitwendige, stoffelijke beeld van Gods heerlijkheid, zooals wij dat vooral in sommige natuurtooneelen zien schitteren, als in sterrenhemel, morgen- of avondrood, regenboog, maar het inwendige, ongeschapen, goddelijke Evenbeeld. — Hoe *schept* God *zich glorie*, d. i. verheerlijkt Hij door schepping zich zelven, in de levenlooze natuur? Op dubbele wijze, antwoordt Lessius: a) door ons in haar een beeld (eig. een spoor, *vestigium*) te toonen zijner volmaaktheden en ons aldus op te wekken Hem te verheerlijken: „Coeli enarrant gloriam Dei” etc. Ps. 18, 2; en b) door ons in haar gebruik een hulpmiddel te schenken om tot ons doel, zijne verheerlijking, te komen. (*De perfect. moribusque divinis*, L. 14, c. 4):

5—6. *Hij die, geboren uit 's Vaders schoot*. Ps. 2, 7: „Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, Ego hodie genui te”; Ps. 109, 3: „Ex utero ante luciferum genui te”; Ioan. 1, 18: „Unigenitus

Uit 's Vaders schoot, de scheppingskroon,
Wier kleuren Hem om 't voorhoofd gloren,
Verwonnen heeft ! Maria's Zoon —
Hij, 't Woord, dat God en menschen hooren,
10 Is, in zijn heerlijkheid, voor 's hemels zaalghe koren
't Alovertreffend loon !

Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit." (Verg. hieronder v. 9.)

6 — 8. *de scheppingskroon, wier kleuren Hem om 't voorhoofd gloren, verwonnen heeft !*

scheppingskroon — Verg. Bilderdijk, *JEZUS CHRISTUS*: „Die de kroon der Schepping spant". De Godmensch wordt gezegd de kroon der schepping te hebben gewonnen, omdat Hij door zijn Menschwording a) ook als mensch, de *Koning*, *Caput hominum et angelorum*; b) het *pronkjuweel*, de bekroning der schepping is geworden, in hetwelk al de schatten der stoffelijke en geestelijke natuur, der genade en der glorie zijn vereenigd, en dat door zijn eigen vereeniging met de goddelijke natuur in den Persoon des Woords, tot eene oneindige waardigheid en heiligheid is verheven. Zoo schitteren de *kleuren* van het drievoudige rijk der schepping, met het *Licht* van 't drieëenige rijk der scheppende Godheid zelve, van Hem uit, wordt in zijne allerh. menschheid de gansche *schepping* met goddelijken luister gekroond, „worden de menigvuldige woorden der schepping saamgevat in het vleeschgeworden Woord. Ephes. I, 10". Broere. (*Kath. D.* 27, bl. 211). Eenerzijds is Christus God, die mensch is: *Verbum abbreviatum*, anderzijds mensch, die God is: *microcosmus deificatus* — *Imago Patris, Exemplar hominum*, 's Vaders beeld, voorbeeld zijner broeders.

Hebr. 2, 9: „Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum". Cfr. Phil. 2, 5-11. Zoo wordt hier 's Heeren eeuwige geboorte uit den schoot des Vaders, zijne tijdelijke geboorte tot een sterfelijk leven uit den maagdelijken schoot van Maria en zijn tijdelijke geboorte tot een onsterfelijk leven uit den moederschoot der aarde tevens herdacht. Zie *Kath. D.* 33, bl. 76 en 277-279, noot 4. Verg. Bijl. II.

Licht ! Hij, de Zoon des eeuwigen Vaders, vóór den dage-
raad uit diens schoot voortgebracht, maar tevens Zoon der
Moedermaagd Maria, die door zijn menschwording, lijden en
sterven zich de hoogste kroon der schepping op de slapen heeft
gedrukt ; Hij, het Woord, door God van eeuwigheid, door
de menschen in den tijd gehoord : de Godmensch, JEZUS
CHRISTUS, is in de volle heerlijkheid van zijn eeuwig rijk
voor de zalige hemelingen het loon, dat alle begeerte en
begrip te boven gaat !

9. *Hij, 't Woord, dat God en menschen hooren.* God de Vader
kent zijn Woord en Zich in zijn Woord van eeuwigheid, welke ken-
nis hier metaphorisch een *hooren* van dat *Woord* genoemd wordt.
„ En se connaissant donc ” — aldus vertolkt Mgr Landriot de
schoone gedachte van vele Vaders — „ le premier principe engen-
dre son Verbe, qui est sa lumière et son image, et qui reedit dans un
hymne infini les beautés de l'essence paternelle, ou plutôt qui est
lui-même cet hymne unique, dont l'écho remplit le ciel et devient la
louange la plus parfaite du Père. ” (*Le Christ de la Tradition*,
1re Conf.) En van het vleeschgeworden Woord getuigt de Apos-
tel : „ exauditus est pro sua reverentia. ” Hebr. 5, 7. Dat hebben de
menschen gehoord tijdens zijne omwandeling op aarde : „ Sicut
mens gignit verbum mentis, hocque fit vocale dum in os et linguam
carneam deducitur et quasi ex ore nascitur : ita Pater genuit Ver-
bum mentale, quod factum est vocale per Incarnationem, dum
induens carnem, os et vocem hominis, per eam locutum annuntiavit
nobis voluntatem Patris. ” (Corn. a Lap. in 1^m Ep. Ioan. c. 1 v. 1.);
dat blijven zij hooren door de Kerk : „ qui vos audit, me audit ”
(Luc. 10, 6). Ook in den hemel wordt dat Woord door de zaligen
gehoord, d. i. aanschouwd.

10. *in zijn heerlijkheid* : in de dubbele heerlijkheid zijner God-
heid (*praemium essentielle*) en zijner verheerlijkte menschheid, in
de heerlijkheid zijner zaligen, in al de heerlijkheid van zijn hemelsch
paradijs (*praemium accidentale*), is Hij door aanschouwing, liefde
en genot voor de zijnen :

II.
*Lofzang
der hemelen
ter ere van
Gods Zoon.*

En als 't geluid van donderslagen,
Dat over de eeuwge bergen holt,
Is 't Halleluja ! 't wolkenjagen,
15 Waarmee de luister zich ontrolt !
Duizend, duizend stemmen mengen
Met den harpslag van Gods engelen
't Onnavolgbaar bruiloftslied ;
Vleuglen ruischen,
20 Cimblen druischen,
Koren bruisen,
Waar de lofbazuin uit schiet !
Zee door zee ! zoo gaan de zangen ;
En de sferen, die er hangen,
25 Dreunend gaan in 't evenwicht,

II. *'t Alovertreffend loon.* Gen. 15, 1 : „ Ego ... merces tua magna nimis ”. — „ Se regnans dat in praemium ”. — „ Bene de me scripsisti, Thoma, quam ergo mercedem accipies ? Cui ille : Non aliam, Domine, nisi te ipsum ”. (Brev. Rom. d. VII. Mart. in festo S. Thom. de Aquino). Cfr 1 Cor. 2, 9 : „ Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae prae-paravit Deus iis qui diligunt illum ”.

De dichter schetst hier in stoute, echt schriftuurlijke beelden het *Coeli enarrant Gloriam Dei* in hooger zin, nl. de vervoering a) der *hemelingen*, engelen en overige zaligen, bij de aanschouwing van de glorie des Woords ; b) der *hemellichamen*, op hun wijze in die blijdschap deelen. Van beide wordt gezegd, dat zij hun vreugde uiten door *bewegingen* (resp. dans) en *zangen* ; de indruk van den zang dezer onmetelijke, bezielde en onbezielde „ koren ” herinnert, zegt de dichter, aan de machtigste geluiden in de natuur : donderslag, golfgeklots en stormgeloei. — Waarschijnlijk stond B. hierbij Händel's *Halleluja !* dat hij zoo bewonderde, voor den geest.

12—15. *En als 't geluid van donderslagen — ontrolt !* Zin : het *loflied* der zaligen is als het *geluid* des donders en hun *beweging* als die der *wolken*, bij de uitbarsting eens onweders.

Men denke aan Schriftuurplaatsen, als bv. Ps. 75, 5 : „ Illuminans

En als 't geluid eens machtigen donders, die in hollende vaart over de gebergten der hemelen rent, als het woelen en jagen daarbij van de wolken : zoo klinken de daverende halleluja's, zoo is de beweging, de vlucht en de drang der hemelingen bij 't aanschouwen van den goddelijken luister, die zich voor hun blikken ontrolt. Hoor ! duizenden en nogmaals duizenden doen bij 't harpspel der engelen het bruiloftslied weerklinken, dat niemand vermag te zingen dan zij alleen ! Hoor het zachte ruischen der engelenwieken bij den forschen klank der cimbalen en het bruisende lied dier onafzienbare koren, waaruit bazuinen den lof van Gods Zoon doen schallen ! Gelijk aan zeeën, die met vasten, klaterenden golfslag elkander schijnen te antwoorden, zoo kruisen de jubelende beurtzangen ! En

tu mirabiliter a montibus aeternis. " — Ps. 17, 11 — 14 : „ Ascendit super Cherubim et volavit, volavit super pennas ventorum ... Prae fulgore in conspectu eius " (voor den glans van zijn aangezicht — Allioli) „ nubes transierunt. " — Hab. 3, 3 vlgg. „ Contriti sunt montes saeculi, incurvati sunt colles mundi, ab itineribus aeternitatis eius " etc.

Zoo zingt Vondel in „ *De getemde Mars* " van de „ Vreegodinne ":

„ Haar volgen op dat zegenrijcke spoor

Een dicke drang en wolk van dankbre zielen. " enz.

16—18 *Duizend, duizend — bruiloftslied*. Apoc. 14, 2—3 : „ Et audivi vocem de coelo tamquam vocem aquarum multarum („ Zee door zee ! zoo gaan de zangen "), et tamquam vocem tonitruï magni („ En als 't geluid van donderslagen ") : et vocem, quam audivi, sicut citharoedorum citharizantium in citharis suis („ Met den harpslag van Gods engelen ") ; et cantabant quasi canticum novum ante sedem ... et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia („ Duizend, duizend stemmen mengen ... 't onnavolgbaar bruiloftslied "), qui empti sunt de terra. " En 19, 6-7 : „ Et audivi quasi vocem turbae magnae („ Koren bruisen "), et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium : Alleluia ! quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens ! Gaudeamus et exultemus, et demus

III.
Die Koning
der glorie
schenkt ons
in 't Aller-
heiligste
den hemel
op aarde.

Voelens 's levens stroom ontspringen,
Loeien, uit haar vlammenkringen,
Eeuwenmaat en lofgedicht !

30 God ! o God ! mijn tranen stroomen ;
Overstelping van geneugt !
Hij, dien 'k zing, is neergekomen,
Heemlen, 'k juich in uwe vreugd ! —
Hij, uw licht en uw verblijden,
Is de Koning van het lijden !
35 Is de mijne ! — Hij bedwong,

gloriam ei : quia venerunt nuptiae Agni, et uxor eius praeparavit se" ('t eenig, "onnavolgbaar bruiloftslied").

26—28. *Voelen 's levens stroom — lofgedicht !* Zin : gevoelen zich als bezielend en doen een reusachtig loflied klinken, waarvan hun geluid de melodie en harmonie, hun beweging den rhythmus uitmaakt, welke rhythmus tevens onze aardsche tijdmeter is. „De groote cirkels”, zegt Broere elders, „die den ongestadigen tijdstroom meten.” (*Kath. D. 34 bl. 221*). Verg. hierachter en in *Beschouwing des tijds*, waar hij schrijft : „in dat schitterend uitspansel, dat deze aarde bekroont, dat eene zoo eeuwige orde schijnt, waaraan wij de jaren tellen onzer vergankelijkheid, hoevele starren” enz. en een weinig verder : „gij zult eerst daar [in de wereldgeschiedenis] eenen starrenhemel aanschouwen vol licht en vol duisternis, waaraan de eeuwen gemeten en de dagen geteld worden.” (*Kath. D. 21, bl. 1 en 3*) Over zang en dans der sterren verg. Bijl. III. — Dat is in den hoogsten zin het *dies diei eructat Verbum et nox nocti indicat Scientiam*, het *Halleluia* en *Sanctus* der stoffelijke schepping. Verg. : „Qui emittit lumen, et vadit : et vocavit illud, et obedit illi in tremore. Stellae autem dederunt lumen in custodiis suis, et laetatae sunt : vocatae sunt, et dixerunt : „Adsumus !” et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.” Bar. 3, 33—35 ; de Psalmen „*Benedicite*” (Dan. 3) en „*Laudate*” enz.. Ook vindt hier het woord des H. Hieronymus eene geschikte plaats :

de hemelbollen, die daar hangen in de mateloze ruimte en dreunend voortwentelen in onverstoorbaar evenwicht, ook zij deelen op hun wijze in dat leven der verrukking en galmen uit hun vlammende kreitsen lofliederen, bij welker ontzaglijken maatgang wij de jaren tellen en de eeuwen !

O mijn God, mijn God ! ik gevoel mijne tranen stroomen, tranen van overstelpend geluk, bij de gedachte, dat die God van oneindige majesteit, wiens glorie ik bezing, op aarde is nedergedaald, en ik, nietig, zondig sterveling, o hemelen ! daardoor mag medejuichen in uwe vreugde ! Ja, Hij, die uw albezielend licht, uwe eindeloze blijdschap is, Hij is de Koning des lijdens, Hij is de mijne geworden ! Om op aarde tot

Tunc surgens imperavit ventis et mari." Ex hoc loco intelligimus, quod omnes creaturae sentiant Creatorem. Quas enim increpavit, et quibus imperavit sentiunt imperantem : non errore haereticorum, qui omnia putant animantia, sed maiestate Creatoris, quae apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt." *L. I. Comm. in C. 8 Matth.*

De dichter heeft o. i. in geheel de volgende strophe rechtstreeks het oog op de H. Eucharistie, slechts zijdelings op de menschwording en het lijden : „ is neergekomen", nl. *woont* onder ons in 't H. Sacrament ; „ is de Koning van het lijden", nog voortdurend in zijn onbloedig offer: *tamquam occisus — recolitur memoria passionis eius — mortem Domini annuntiabit, etc.* — „ is de mijne," vooral in de *H. Communie*.

31—32. „Ut homines deos faceret, factus homo." S. Thom. Opusc. 57 — *'k juich in uwe vreugd !* nl. *inchoative*.

33. *Uw licht* — Apoc. 21 23 : „ Lucerna eius est Agnus. "

34. *Is de Koning van het lijden !* " De Eucharistie is het gedenkteken van Christus' lijden, van zijn triomf over en door het lijden, van zijne onsterfelijke liefde voor de lijdende menschheid, die Hij met zich door lijden tot de zege voert.

35. *Is de mijne !* „ Dilectus meus mihi et ego illi." Cant., 2, 16.

Om op aard me in 't hart te dalen,
Weer 't oneindig gloriestralen,
Waar Hij eeuwig in ontsprong ;
't Woord, ja 't Woord der hemelzalen,
40 Der verrukking niet te malen,
Waarín de englen ademhalen,
Vangt mijn sidderende tong ! —

35—38. *Hij bedwong — ontsprong.* De zin dezer verzen is duidelijk : de Zoon Gods omhulde in zijne menschwording uitwendig den glans zijner godheid, in het H. Sacrament doet Hij dit andermaal ; maar zie hoeveel verder hier zijn liefde gaat : Hij verbergt niet alleen zijne godheid, maar zelfs zijne menschheid, „dezen, laatsten straal zijner heerlijkheid, onder ziellooze gedaanten, ” (Br.) daar Hij niet slechts op aarde dalen wil, maar tot in mijn hart. „Communicavi”, zegt Chrysostomus, „carni et sanguini propter vos ; *rursum* vobis eamdem carnem et sanguinem trado, per quae congener vobis factus sum. ” *Hom.* 45 (46) *in Ioan. n.* 3.

Met het bedekken der gloriestralen van Christus in 't H. Sacrament kan men in verband brengen, wat wij van Mozes lezen (Ex. 34, 29—35), dat hij, om met zijn volk om te kunnen gaan, zijn gelaat bedekte, dat glanzend was van den omgang met God, „ex consortio sermonis Domini ;” en er de redeneering op toepassen, welke de Zaligmaker zelf (Ioan. 10, 35—36) gebruikt : „si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est ..., quem Pater sanctificavit ” etc. : indien hij zijn glorie reeds voor 't oog der menschelijke zwakheid moest bedekken, die slechts met God gesproken had, hoeveel te meer Hij, die het levende Woord en Licht der Godheid zelve, die voortdurend in den schoot des Vaders is?

39—42. *'t Woord — tong!* Mijn sidderende tong vangt het Woord ! Welk een uitdrukking ! Om het *vangt* in gewone taal om te zetten, moet men wel komen tot : vangt ... op, ontvang ik op ... ; maar hoeveel zegt het niet meer ! Vanzelf denkt men hierbij aan de woorden der Kerk tot de Moedermaagd : „Quem coeli capere non poterant, tuo gremio contulisti ! ” en aan Vondel's

in mijn hart te kunnen afdalen, heeft Hij andermaal, als weleer bij zijne menschwording, maar thans met dubbel sluijer, den glans bedekt der oneindige glorie, waarin Hij van eeuwigheid uit den Vader geboren wordt. Het goddelijk Woord, ja, dat Woord, dat de hemelen vervult en in onbeschrijfelijke verrukking brengt, het Woord, welks zaligende aanschouwing en liefde het leven der engelen is, dat Woord ontvang ik op mijne van eerbied en liefde sidderende tong !

wonderschoone regelen uit de „Opdracht der Maeghdebrieven” :

„Godts Geest, een kracht, een duyf van 't Hemelsch dack,
Omhelste en kuste uw kuysheid zonder vlack :
Die dronck het Woort. Geen dauw drupt aengenameer
Op 't leliblat”.

Onze opvatting dezer vier regels is eenvoudig deze : mijn sidderende tong vangt het Woord, het Woord der hemelzalen, der onbeschrijfelijkste verrukking, het Woord, waarin de engelen ademhalen, uit hetwelk zij leven. — Men overwege : „Ego (Sapientia) ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam” (Eccli. 24, 5): het Woord, als door den mond des Vaders uitgesproken, ontvang ik, nietige zondaar, met den mijne, als een liefdegroet, een vredes van God : „occurrunt sibi mutuo in osculo sancto Deus et poenitens anima” (*Imit. Chri.* L. III C. 52.); verg. v. 123 : „En God vereenigt ons met God !” — het Woord, waarin de engelen ademhalen, of, zooals Vondel van de Moeder zingt : „Dat Cherubijs beloncken en beminnen” ; waarin en waaruit zij leven, gelijk wij leven in en van de lucht, die ons omgeeft, waarin onze mond ademschept ; dat Woord, welks voortbrenging en liefde het levensgeheim der Godheid, welks aanschouwing en genot de zaligheid der hemelen, als het voedsel, het leven der engelen is, dat Woord wordt ook 't voedsel van mijn bovennatuurlijk leven : *panis angelicus fit panis hominum* ; Hij, die rust in den schoot des Vaders, die zetelt op de Cherubs en Tronen, komt rusten op mijne tong ! — En hoe dan komt Hij tot mij ? De volgende verzen antwoorden : onder de gedaanten van brood en wijn.

IV.
Onder de
gedaanten
van brood
en wijn
komt God
in ons mid-
den,

V.
en vereenigt
zich aller-
innigt met
ons.

45 Blanke bloem van korenaren,
Druppelende druivenwijn,
Daarop waan' hier 't oog te staren :
Mijn geloof doorbreekt dien schijn !
't Is de wolk bij 't nedervaren,
Voorhang, om mij 't licht te sparen,
Liefde's heilig echtgordijn !

50 Ja ! hier mint God, en leert Hij minnen,

43—46. *Blanke — schijn ! Het oog* en de overige zintuigen *zwanen* hier, in de geconsacreerde Hostie, brood en wijn waar te nemen : het *geloof* leert mij, dat, krachtens de woorden der Consecratie, de zelfstandigheid van brood en wijn veranderd is in Christus' Lichaam en Bloed, onafscheidelijk vereenigd met de ziel en de Godheid, en van brood en wijn slechts de gedaanten, de *schijn* (*species, accidentia*) gebleven zijn. Vandaar zingt de H. Thomas :

„ Visus, gustus, tactus in te fallitur,
Sed auditu solo tuto creditur ; ”

maar is het niet minder waar, ja strikt genomen juist, wat die groote verheerlijker der H. Eucharistie elders zegt : „ *Accidentia autem sine subiecto in eodem [Sacramento] subsistunt, ut . . sensus a deceptione reddantur immunes, qui de accidentibus iudicant sibi notis.* ” (Opusc. 57. Cfr *Summa* 3 q. 77 ; Schouppe, *Elem. Theol. dogm.* II p. 191—93). Men lette op de keurige alliteratie van „ *BLanke BLoem* ” en „ *DRuppelende DRuivenwijn.* ”

47. *'t Is de wolk* enz. Klaarblijkelijke toespeling, zoowel op de wolkszuil, waardoor God de Joden in de woestijn geleidde en welke altijd, des daags als wolk-, des nachts als vuurkolom, onder hen verbleef ; als op de wolk, die den tabernakel overdekte en waarin de Heer zijne tegenwoordigheid openbaarde in het Heilige der Heiligen. (Verg. Exod. 13, 21—23 ; Num. 9, 15—16 ; 3 Reg. 8, 10—12)

48. *Voorhang* enz. duidt op het voorhangsel des tempels, dat het

Vrij wanen de oogen des lichaams hier niets voor zich te zien dan brood uit blanke tarwebloem, dan druppelenden wijn van druiven : het oog mijns geloofs dringt dieper, dringt door den uitwendigen schijn heen en leert mij, dat die gedaante van brood en wijn slechts als de wolk is, waarmede de nederdalende Godheid zich omhult ; als het voorhangsel, om mij voor het blindend licht van Gods Majesteit te beveiligen ; als het heilig gordijn, dat de geheimzinnige omhelzing van den goddelijken Minnaar en de ziel aan de blikken onttrekt.

Ja waarlijk ! hier toont God tot welk uiterste Hij ons liefheeft en leert Hij ons Hem wederkeerig beminnen ; hier wekt

Heilige der Heiligen afscheidde en onzichtbaar maakte. En van dit heilige *gordijn* uit de wet der vreeze : „ ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum ... ut non moriatur ” (Lev. 16 2), komt de dichter als vanzelf op het overschoone, zinrijke beeld, waaronder hij in 't volgende vers de innigste, de levenwekkende vereeniging van de ziel met God in de wet der liefde aanduidt :

49. *Liefde's heilig echtgordijn*. Dit behoeft geene verdere verklaring :

„ Expertus potest credere
Quid sit Iesum diligere. ”

Verg. in *Het Vuur* door P. V. d. Ploeg :

„ Gij zaagt 't altaargeheim in 't spattend haardkolkvuur,
Dat 't heilige gordijn niet raakte
En siddrend week ! ”

Hiermede maakt de dichter den overgang op een zijner meest geliefkoosde beschouwingen : de H. Eucharistie als het huwelijksgeheim van Christus en zijne Kerk.

50—52. *Ja hier mint God*. Io. 13, 1. „ Cum dilexisset suos qui erant in mundo, *in finem dilexit eos*. ” *In finem* a) amoris sui, b) vitae suae, c) vitae nostrae (Viaticum), d) mundi.

En leert Hy minnen. „ Ibi me docebis ” — „ Laeva eius ” (Christus' menschheid) sub capite meo et dextera illius ” (Christus' Godheid) „ amplexabitur me. ” Cant. 8, 2—3.

En wekt Hij geest, en dooft Hij zinnen,
En viert den grooten bruiloftsnacht ...

Nog is het stil, nog stoflijk duister
Omgeeft den luister ;

VI.

*Nog geschiedt dit
in diepeverborgenheid;*

En wekt Hij geest. „ Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est.” 1 Cor. 6, 17. Voeding en volmaking van het geestelijk leven, dat vooral in de vereeniging door de liefde met Christus en met elkander in Christus bestaat, is het bijzonder doel van dit Sacrament.

en dooft Hij zinnen. „ Peccat caro, mundat caro.” — Cfr Cant. 2. 3: „ Sub umbra illius quem desideraveram sedi, et fructus eius dulcis gutturi meo:” met zijne menschheid, de schaduw zijner godheid, koelt Hij den brand der begeerlijkheid af: „ universitatis Dominus servilem formam, obumbrata maiestatis suae dignitate, suscepit.” S. Leo M. *Serm. II de Nat. Dni.* „ Virtus de illo exhibit et sanabat omnes.” Luc. 6, 19.

En viert den grooten bruiloftsnacht..... „ Gelijk voor Maria,” zegt Broere, „ is voor ons het vleesch middel tot een innig huwelijk met God. De Zaligmaker zelf zegt: „ Mijn vleesch is waarlijk spijs, en mijn bloed is waarlijk drank; wie mijn vleesch eet en mijn bloed drinkt, blijft in mij en ik in hem. Gelijk de Vader mij gezonden heeft en ik leef door den Vader, zoo zal ook hij die mij eet door mij leven. Joan. VI. In 't geheim der Eucharistie alzoó heeft het eigenlijk huwelijk met Christus plaats. Daar worden wij vleesch van zijn vleesch en gebeente van zijn gebeente. Ephes. V, 30. Daar wordt de ziel, als Maria, bruid des Woords, „ want die van de ledematen des Bruidegoms gespijsd en van zijn bloed gedrenkt worden, hun valt de huwelijksgemeenschap met Hem ten deel”. Theodoret, *Repreh. Anath. Cyr. XI.*” (*Kath. D.* 27 bl. 259—60) Verg. hier v. 18 en v. 127—29.

Kard. Franzelin spreekt aldus: „ In hoc sacramento est unionis per caritatem velut intimum centrum, ad quod quodammodo radii aliorum sacramentorum diriguntur, dum unio cum Christo in aliis sacramentis praeparat ad consummationem unionis in hoc sacramento.” Dit wat de vereeniging der *ziel* betreft. Omtrent de vereeniging onzer *lichamen* met 's Heeren maagdelijk vleesch en

Hij het leven des geestes op en dooft Hij den gloed der begeerlijkheid ; hier viert Hij het groote bruiloftsfeest met de ziel in den nacht van dit aardsche leven

Want nog grijpt alles plaats in stilte en verborgenheid ; nog

bloed vat dezelfde beroemde Theoloog op de volgende wijze de beloften van Christus en de uitspraken der Vaders samen : „ Christus Dominus ipsam carnem eorum qui digne suscipiunt Sacramentum, tamquam contactu suae sanctissimae carnis consecratam, considerat ut carnem suam speciali affinitate. Quamvis enim corpora nostra, quamdiu per statum gratiae templa sunt Spiritus Sancti, sint per hoc ipsum membra Christi, de ossibus eius et de carne eius, ex quo tempore ipse naturam nostram per incarnationem fecit suam et participavit carni et sanguini nostro (1 Cor. VI. 15. 19 ; Eph. V. 30 ; Hebr. II. 14), haec tamen mystica unitas carnis nostrae cum carne Christi suam pleniorum consummationem et velut sacramentalem consecrationem accipit per coniunctionem glorificati corporis et sanguinis eius cum ipsis corporibus nostris ; in qua coniunctione celebrantur nuptiae Agni cum sponsa sua Ecclesia adhuc peregrinante in membris singulis, quae iucundiores et plenioris unitatis solum celebrabuntur in patria (cf. Apoc. XII. 23). Sic igitur ex sacramentali coniunctione oritur peculiaris illa affinitas, qua Christus sponsus considerat carnem digne manducantium carnem eius et bibentium sanguinem eius speciali titulo ut carnem suam. Et propterea conformat carnem nostram carni suae incorruptibili ac glorificatae, hic quidem in exilio nondum incorruptibilitate et immunitate a concupiscentia, sed quantum conditio haec patitur et nostrae dispositionis ac cooperationis defectus non obstat, per auxilia interna et externa adversus tentationes carnis et diaboli, aliquando etiam restinctione cupiditatum per aliquam praeternaturalem humorum attemperationem immediate in ipso corpore Sanctorum suorum. ” (*De SS. Euchar. Sacram. et Sacrif.* C. III. Thes. XVII, XIX.)

bruiloftsnacht. in tegenoverstelling van den luisterrijken, nimmer eindigenden bruiloftsdag des hemels : „ En neen, ” — het is weder Broere zelf, die spreekt — „nog is deze aarde geen hemel, maar daaruit daalt Hij neer op de stem zijner Kerk, zijner heilige bruid, in

55

De geestenwach
Zweeft ongezien, bij zucht en klacht
En beëgefluister

VII.
maar toch,
Gods tegen-
woordig-
heid open-
baart zich
in de gena-
werkingen ;

60

Maar toch, Hij is 't!... Hoe vol verkwikken
Dauwt zijn genâ in tranen, hier geschreid !
Het leven kiemt en voelt de zonneblikken
Van zijne liefde en hare onsterfelijkheid !...

VIII.
in de zoet-
heid van
zijn ver-
keer ;

O samenspraak ! O zoet genieten !
Bij 't in- en uit- en overvlieten
Eens strooms van innig zielvergieten ,

dezen aardschen nacht, waar hare liefde Hem blijft wachten." (*Kath.* D. 75, bl. 73-74). Deze gedachte wordt verder ontwikkeld in de volgende verzen 53-57 :

„Habeo enim te in Sacramento," zegt de schrijver der *Navolging*, „vere praesentem, quamvis aliena specie occultatum. Nam in propria et divina claritate te conspiciere, oculi mei ferre non possent : sed neque totus mundus in fulgore gloriae maiestatis tuae subsisteret ... Me oportet contentum esse in lumine verae fidei et in ea ambulare, donec aspiret dies aeternae claritatis et umbrae figurarum inclinentur." (L. IV, c. 11). „Nunc autem frequenter gemo et infelicitatem meam cum dolore porto, quia multa mala in hac valle miseriarum occurrunt ... Moveat te suspirium meum ... O Iesu, splendor aeternae gloriae, solamen peregrinantis animae, apud te est os meum sine voce, et silentium meum loquitur tibi" ... (L. III, c. 21).

58. *Maar toch, Hij is 't! ...* „Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus, Petro : Dominus est !" Ioan. 21, 7.

„Plagas, sicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor !"

58—59. *Hoe vol verkwikken dauwt zijn genâ in tranen, hier geschreid ! Het leven kiemt*

„Nog grootere droefheid ja ! vervult ons" — zegt Broere in zijn preek *Op een Feest van gedurige aanbidding* — „dat wij eene zoo onbegrijpelijke goedheid hebben beleedigd : maar die droefheid is

gaat Gods glorie schuil in stoffelijk duister ; nog zweven de geesten, wachters om het tabernakel, onzichtbaar rond bij de zuchten en klachten en 't fluisterend bidden der geloovige scharen.

Maar toch, Hij is het, de levende God ! ... Het is zijne genade, welke zoo verkwikkend nederdauwt in de tranen van berouw, hier geschreid : nieuw leven ontkiemt in de ziel, die zich voelt koesteren door den zonnegloed van JEZUS' liefde, wel wetend, dat niets haar van die liefde scheiden kan ...

O onbeschrijfelijke samenspraken ! O zoet genot bij het in-

niet bitter, en verkwikkelijk zijn die tranen waarmee de hoop, de dageraad van het andere leven, opgaat en zich verheldert in ons gemoed." (*Kath. D. 75, bl. 77*).

Dauwt zijn genâ — Cfr. Osee, 14, 6—5 : „Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontanee ... Ero quasi ros, Israel germinabit sicut lilium, et erumpet radix eius ut Libani."

voelt de zonneblikken van zijne liefde : „En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos." Cant. 2, 9. „Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, et egressus foras Petrus flevit amare." Luc. 22, 61—62.

en hare onsterfelijkheid. „Caritas numquam excidit." 1 Cor. 13, 8. „Quis ergo nos separabit a caritate Christi?" Rom. 8, 35 (Verg. verder *Kath. D. 27, bl. 252* : „*Ich liebe, also werde ich seyn*". Stolb.)

„Proposui ergo hanc [Sapientiam] adducere mihi ad convivendum : sciens quoniam mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et taedii mei ... Intrans in domum meam, conquiescam cum illa : non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium ... quoniam immortalitas est in cognatione Sapientiae, et in amicitia illius delectatio bona ... et in certamine loquela illius sapientia, et praeclaritas in communicatione sermonum ipsius." Sap. 8, 9. 16—18.

63. *Bij 't in- en uit- en overlieten*. „Anima mea liquefacta est ut locutus est" [Dilectus]. Cant. 5, 6.

„Tunc exultabunt omnia interiora mea, cum perfecte fuerit unita Deo anima mea. Tunc dicet mihi : Si tu vis esse mecum, Ego volo

65 Waarin ontvangen geven is,
 En wellust droefenis !

IX.
*Hier moet
men bidden
en zich we-
derkeerig
offeren.*

Hier — bid, mijn ziel ! Hier is uw vragen
Een offer Hem van welbehagen ;
Hier sta uw eigen leven af,

70 En geef u zelve weer aan die zich zelve gaf

X.
*Drinkhier
uit Gods
hartwonde.*

Hier bid ! Laat 't uur u niet ontglippen :
De wonde bloedt ! ... Zet uwe lippen

esse tecum. Et ego respondebo illi : Dignare, Domine, manere mecum, ego volo libenter esse tecum. Hoc est totum desiderium meum, ut cor meum tibi sit unitum. " *Imit. Chri. L. IV, c. 13.*

65—66. *Waarin ontvangen geven is en wellust droefenis !* Deze twee verzen kunnen in velerlei zinschakeering worden opgevat. Onderscheiden we, om de goede oplossing althans nabij te komen, het zekere van het onzekere. Zeker is wel, dat er in v. 66 omzetting plaats heeft van subject en praedicaat en de zin is, dat „droefenis”, smart, lijden, tranen, daar „wellust”, vreugde, geluk zijn, omdat er geleden wordt voor den beminde. Niet even zeker is het dat diezelfde omzetting in v. 65 is geschied en de dichter bedoeld heeft, dat „geven” daar „ontvangen” is, en niet omgekeerd : „ontvangen” is daar „geven”. Dit staat vast, dat hij heeft willen zeggen : ontvangen en geven is daar als een zelfde zaak, want men ontvangt niet zoo haast of men geeft terug en omgekeerd ; dat hij dien geestelijken „minnehandel”, dat „admirabile commercium”, waarvan de H. Kerk zingt, die „mutua communicatio bonorum inter amantem et amatum”, waarvan de H. Ignatius spreekt, in een paar trekken heeft willen schetsen. Wij verstaan liefst : „waarin ontvangen geven is en droefheid genot.”

Bij deze strophe wordt de gedachte door de uitdrukkingen zelve opgevoerd naar den aanhef en vooral naar het slot des gedichts, waar er spraak is van de „zwellende stroomen” van genot, waarin de gelukzaligen baden bij hun volmaakte vereeniging met God, en van de „nederstortende en wederkeerende stroomen” der Liefde, waarin Vader en Zoon elkander omhelzen : den cirkelgang der liefde in den toestand der *genade* en der *glorie* en in de *Godheid* zelve.

en uit- en overvloeien van dien stroom der innigste, wederzijdsche zielsuitstorting, waarbij men aanstonds teruggeeft als men ontvangt en vreugde vindt in de smart ! ...

Hier, mijne ziel, hier is 't de plaats om te bidden ! Hier zijn uw vragen een JEZUS welbehagelijke offerande ! Breng hier uw leven, uw denken en willen, al wat ge hebt en zijt, ten offer, en schenk u zelve geheel weder aan Hem, die zich zelve geheel aan u geschonken heeft ! ...

Ja, bid hier ! het gunstige oogenblik is daar : laat het u niet ontsnappen ! Zie de wonde bloeden in de zijde uws Verlos-

66—76. „Caritas enim Christi urget nos : aestimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt” (sc. sibi ipsis) : „et pro omnibus mortuus est Christus : ut et qui vivunt, iam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.” 2 Cor. 5, 14—15. „In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me” Gal. 2. 20.

Verg. *Imit. Chris.*, L. IV c. 8 : ... „Sicut non sufficeret tibi, omnibus habitis, praeter me : ita nec mihi placere poterit quidquid dederis, te non oblato. Offer te mihi et da te totum pro Deo, et erit accepta oblatio. Ecce, ego me totum obtuli Patri pro te ; dedi etiam totum Corpus meum et Sanguinem in cibum, ut totus tuus essem et tu meus permaneres.” — „Sume, Domine, et suscipe omnem meam libertatem, meam memoriam, meum intellectum atque omnem voluntatem meam, quidquid habeo et possideo. Tu mihi haec omnia dedisti : Tibi, Domine, ea restituo ; omnia sunt tua, dispone de illis pro omni voluntate tua ! Da mihi amorem Tui et gratiam, nam haec mihi sufficit.” S. Ignatius. *Exerc. Spirit.*

We stippen slechts aan : „Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.”

„Hoc facite in meam commemorationem” — „Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis” — „O memoriale mortis Domini !” etc.

„Surge igitur, anima, amica Christi,” roept de H. Bonaventura uit, „vigilare non cesses : ibi os appone, ut haurias aquas de fontibus Salvatoris”. (*De ligno vitae*).

Aan dit voor u doorstooten hart ! ...
Ken 't verblijden
75 Van het lijden,
Drink de goddelijke smart ! ...
.
.
.
Een wijl nog en Hij zal genaken,
Zijn onvermengde vreugd u blaken,
Zijn heerlijkheid de wolken doen vervliên,
80 Uw hand de hand van uw Verlosser raken
En oog in oog zult gij Hem zien !

XI.
Nog een
weinig tijds
en gij zult
Hem ont-
sluiersaan-
schouwen.

En de H. Chrysostomus : „ Hinc mysteria ortum habent, ut
quoties ad admirandum calicem accedis, tamquam ab ipso latere
hauriens accedas ". (*Hom. 84 in C. 19 Ioan.*).

En de dichter van 't *Stabat Mater dolorosa* :

„ Fac me plagis vulnerari,
Fac me cruce inebriari
Et cruore Filii ! ”

En de zanger van den *Kruysbergh* :

„ O hartebron des wijzen Godts !
O artsenij voor alle krancken !
Vergun mij oock een droppel nat :
Besproei mijn dor en dorstigh blat,
En leer me mijn Verlosser dancken ! ” enz.

En wie weet niet, hoe de Zaligmaker zelf, door een buitengewone
gunst, meer dan een zijner bevoorrechte vrienden uitnoodigde
aan die zalige bron hun dorst te komen lesschen ? en wie gevoelt
zich niet gelukkig in 't bewustzijn, dat dit bijzonder liefdeblijk
ook geschonken werd aan een door de hoogste deugd en weten-
schap uitmuntend Nederlandsch priester, den Gel. Petrus Canisius
van Nijmegen ? „ Nu, o Heer ”, zoo getuigt hij zelf, „ toondet
Gij mij uw hart, dat ik meende van nabij te zien ; Gij gebodt
mij uit die heilrijke bron te drinken en noodigdet mij uit, de

sers ! ... Treed toe en zet uwe lippen aan die openstaande bron, aan dat hart, voor u doorstooten ! ... Leer hier de zoetheid des lijdens smaken, drink bij volle teugen de smarten in van uw God ! ...

Nog een wijle, en Hij zal tot u komen, zijne zuivere, eeuwigdurende vreugde uw hart ontgloeien, zijne heerlijkheid alle nevelen en sluiers doen verdwijnen ; gij zult uw hand in de hand uws Verlossers mogen leggen, van aanschijn tot aanschijn Hem aanschouwen !

wateren mijner zaligheid bij U te putten. Ik brandde van verlangen, daaruit een grooten overvloed van geloof, hoop en liefde over mij te zien stroomen. Ik hijgde naar armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid, en smeekte door U gezuiverd, bekleed en passend versierd te worden. Nadat ik tot uw zoet hart was genaderd en daarin mijn dorst had durven stillen, hebt Gij mij een kleeid beloofd" enz. (*Ex commentar. in Vitam auctam a Pet. Python*).

Verg. bij dit alles Broere's *Preek op een Feest van gedurige aanbidding*. *Kath. t. a. p. bl. 80—81*.

77. *Een wijl nog en Hij zal genaken* — „Iterum modicum et videbitis me : quia vado ad Patrem" Ioan. 16, 16. (Zie Lipman, t. d. p, 2^e beteekenis.) — „Vado et venio ad vos". Ib. 14, 28 (in denzelfden zin verstaan : *in gloria mea*).

78. *Zijn onvermengde vreugd u blaken* — „Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis". Ib. 16, 22 — „Ut gaudium vestrum impleatur". Ib. 15, 11.

79—81. „Cum autem venerit quod perfectum est (1 Cor. 13, 10), cessabit usus sacramentorum, quia Beati in coelesti gloria non egent medicamine sacramentali. Gaudent enim sine fine in praesentia Dei, facie ad faciem gloriam eius speculantes, et de claritate in claritatem abyssalis Deitatis transformati, gustant Verbum Dei caro factum, sicut fuit ab initio et manet in aeternum". *Imit. Chri.*, L. IV. c. 11. Men denke hier terug aan de 1^e strophe.

Verg. met deze 11^e strophe de 17^e, v. 130—33 : „Eens eindt de worsteling der tijden" enz. en de 21^e tot de 24^e, v. 159—74 : „Neen, dan niet meer" enz.

XII.

*Dat waar-
borgt u dit
eeuwfeest
zelf:*

Geloof aan de inspraak hier gegeven,
Aan d' eigen grond, waarop ge staat,
Aan dezen dag dien gij moogt leven,

85 Waar vijfmaal óm een eeuwkring heeft gedreven,
Maar die in de eeuwen niet vergaat.

XIII.

*Hier toch
heeft God in
't Sacra-
ment zijn
waarheid
enmacht en
nu eeuwig
heil ge-
toond.*

Is 't Amstel niet, waar 's levens morgen
U opging in zijn vroolijk licht?
Waar uwer vaadren asch geborgen
90 En toeven blijft op 't laatst gericht?
Hier! — 't oord zooveler teederheden!

Met deze strophe maakt de dichter den overgang op het episch gedeelte, de kern zijner „Dithyrambe op het Allerheiligste,” het verhaal der wonderen in en door de H. Hostie, te Amsterdam en elders, gewrocht. Dit gedeelte slaat zoowel op al het vooraangaande terug als het heenwijst op al wat volgt: „het mirakel van de H. Stede vonkelt wel degelijk als de lichtende kern door alles heen”. (A. M. C. Van Cooth, *Kath. D.* 81 bl. 334). Die wonderen nl. zijn een tastbare bevestiging van het reeds beschouwde. Zij roepen ons toe: „Hij is 't!” (v. 58), Hij „is neergekomen”, die de vreugde der hemelen is (v. 31); eenmaal zal „zijne onvermengde vreugd [ons] blaken” (v. 78) en Hij ons „alovertreffend loon” zijn (v. 11). Zij zijn mede voorafbeelding der toekomst. Die Hostie, ongeschonden te midden der vlammen, toont ons hoe door hare kracht de met Haar gespijden eenmaal ongeschonden en heerlijk uit den wereldbrand zullen verrijzen; en de overige wonderen, door den verheerlijkten Christus, hier in 't Sacrament, gewrocht, wijzen op de volheid des levens, op de vrije heerschappij over de stof, op de zalige liefde, welke ons deel wordt in den hemel, waar wij aan Hem gelijkvormig zullen zijn.

82. *Geloof aan de inspraak* enz. „En wilt gij dan zoo mogelijk met oogen zien, wat liefde hier het hart ontvlamt, welaan, ik wijs u op de uitwendige gevolgen, waarvan alle eeuwen der Kerk getuigen waren, en die met de waarheid der Katholieke Kerk de waarheid van dit Heilig Sacrament staven” — zoo spreekt

In dit geloof bevestigt u het getuigenis, dat hier gegeven is, hier op de plek zelve, waar gij staat, op dezen dag zelve, dien gij beleven moogt; den dag, waarom reeds vijfmaal eene eeuw haren kringloop heeft volbracht, maar die in den loop der eeuwen nimmer zal vergaan.

Is 't niet aan de boorden des Amstels, dat de blijde morgen des levens voor u oprees? dat, in afwachting van den dag des laatsten gericht's, het stoffelijk overschot uwer vaderen rust?

Hier, in dit oord, reeds met zoovele blijken van teedere

Broere in bijna denzelfden gedachtengang „op een Feest van gedurige aanbidding” — en hij wijst op het voorbeeld der Heiligen, die edelste, die wonderbare vruchten van den Boom des Levens, midden in het paradijs der Kerk geplant.

83. *Aan d' eigen grond*, enz. „Locus enim, in quo stas, terra sancta est.” Exod. 3, 5. — En wanneer ge ziet, dat deze Amstelstad „van een Visschersbuyrdt soo groot-machtighe Zee-haven, ende als een pack-huys der gantscher wereldt, en Cooren-schuyr van ons Vaderlijke Nederlandt gheworden is,” bedenk dan hoe de grond zelf hier getuigt voor Hem, aan wiens wonderwerken in 't Sacrament uw stad boven alles haar „eer en opkomen” te danken heeft. (L. Marius, *Amstelredams Eer ende Opkomen* enz. Opdracht aan P. P. Rubens.)

84. *Aan dezen dag* enz. „Habebitis autem hunc diem in monumentum: et celebrabitis eum solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.” Exod. 12, 14. Het wonder schiet hier zijn stralen uit in tijd en ruimte!

91. *Hier!* — 't oord van veler teederheden. „Omnipotens Deus,” zegt het *Proprium Harlemense* op dit feest, „qui efficacibus suis ac supranaturalibus operibus se locum istum civitatemque Amstelredamensem diligere demonstrabat.” — Men kan 't echter ook verstaan als: het oord, waaraan voor u zoovele teedere herinneringen zijn verbonden; of, in beide beteekenissen vereenigd: zooveel teederheden van Gods kant en zooveel zoete herinneringen voor u. Wij geven de voorkeur aan de eerste der drie opvattingen.

Hier heeft, wat wilt ge meer? de God, van u gebeden,
Zijn waarheid en zijn macht
En 't eeuwig heil getoond, waarop gij hoopt en wacht.

XIV.
Hier bleef

95 Hier deed om 't Godsgeheim het vuur zijn vlammen
[spoeien,

92. *De God, van u [niet: uw] gebeden.* Verg. voor de uitdrukking bv:

„Ja, 't oogenblik was daar, zoo lang van God gebeden.” (*Gedichten* v. Broere, bl. 100), en hoe gemeenzaam het Broere was op deze wijze *van* in plaats van *door* te gebruiken, kan men zien bv. in zijn *Lofrede op den H. Bonifacius* (*Kath. D.* 81), waar deze constructie slag op slag voorkomt. Zoo leest men, bl. 2: „deze maatschappij, *van* Christus saamgehouden, zal zich tot hooger eenheid volmaken;” bl. 3: „deze goddelijke beloften werden vervuld en deze profetische woorden *van* die der werkelijkheid gevolgd;” bl. 9: „en nu, *van* Christus geroepen, *van* Petrus gezonden, *van* den goddelijken Geest, die de Kerk uitbreidt, bezielde, ging hij scheep” enz. enz.

93—94. *Zijn waarheid en zijn macht en 't eeuwig heil getoond*, enz. nl. door de *wonderen*, hier en van hieruit gewrocht. Dat God in die wonderen *zijn macht* toont, is duidelijk; maar *zijn waarheid*, in welken zin? Wij antwoorden: in velerlei zin. a) Elk waarachtig wonder is, volgens Br.'s kernachtige uitdrukking, „verzinnelijkte waarheid” (*Kath. D.* 34, bl. 225; verg. *D.* 33 bl. 76, noot), omdat het ons de waarheid der leer, ter wier bevestiging het geschiedt, in een *zinnelijk* waarneembaar *feit* voor oogen stelt. b) God heeft hier derhalve door die wonderen getuigenis afgelegd voor de waarheid van de leer zijner Kerk, dat Hij in 't H. Sacrament *waarachtig tegenwoordig* is; dat de *woorden* der belofte (Ioan. 6) en instelling (Matth. 26, 26; Marc. 14, 22; Luc. 22, 19), in den zin der Kerk opgevat, *waarheid* zijn; dat derhalve die Kerk *de waarheid* leert, dus de *ware* is. c) Op geheel bijzondere wijze wordt in de H. Eucharistie het *in- en uitwendige leven* der Kerk, d. i. hare volle *waarheid*, als in het middel- en brandpunt samengevat, daar klopt

voorliefde door God begunstigd, hier heeft — wat kunt gij meer verlangen? — de verborgen God, dien gij in 't Sacrament aanbidt en aanroept, door schitterende wonderen zijne waarachtigheid gestaafd, zijne almacht ten toon gespreid, u een onderpand en voorafbeelding geschonken der eeuwige gelukzaligheid, in welker vaste hoop en blijde verwachting gij leeft.

Hier immers deed het vuur om de H. Hostie zijn vlammen kronkelend opgaan en ongezend stond Zij te midden van

het hart der Kerk; en zoo waarachtig als het rijk der natuur in zijn wezen en werken bestaat om het rijk der genade, en dit om het rijk der glorie, wordt in den verheerlijkten Christus der Eucharistie de *gansche* schepping en de *geheele* wereldgeschiedenis saamgetrokken en verheerlijkt in de „Scheppingskroon”, het ééne, levende Woord, de hoogste uitdrukking der *Waarheid* Gods: daarom jubelt de H. Kerk, na iedere H. Mis, door den mond harer priesters: „Benedicite omnia opera Domini Domino!” (Verg. Broere, *Kath. D.* 34, bl. 20, 31, 218—26, D. 75 bl. 74—76; Schouppe, l. c. p. 158, 3.)

En 't eeuw'g heil getoond. Die wonderen nl. zijn als een voorafbeelding en onderpand van het leven in de hemelsche glorie. Zie v. 95—103, verg. met v. 164—79.

In deze strophe worden eenige der voornaamste wonderen opgesomd, in en door de miraculeuze Hostie gewrocht. Ziehier het eenvoudig verhaal dier wonderen, zooals de oudste kroniekschrijvers het hebben geboekt. (Verg. de werkjes van L. Marius, „Amstelredams Eer ende Opcomen” enz. (1689) en A. J. Pluijm, „Het H. Sacrament van Mirakel” enz. (1845).

95—97. *De H. Hostie ongeschonden te midden der vlammen bewaard.* Dit geschiedde tot twee malen toe: eerst in den nacht van 15 op 16 Maart 1345; vervolgens 25 Mei 1452.

a) „In het jaar des Heeren 1345, op Dinsdag vóór Palmzondag, zijnde de 15^e Maart, was er te Amsterdam een zieke, die zich in gevaar van sterven bevond. Op verlangen van den

de Hostie
ongeschon-
den in de
vlammen ;
vond de
kranke ge-
nezing, de
gevangen
ballingver-
lossing, de
schipbreu-
keling red-
ding.

En 't stond er onverzengd! - de hoofdstof eerde in 't gloeien
Haar Opperheer!

Hier bad de kranke, die zich 't leven voelde ontvloeien :
't Keert in hem weer!

100 Hier riep de balling heen om vrijheid uit zijn boeien :
Zij vallen neer!

De ontstelde schepeling om hulp in 't stormenloeien :
Stil is 't op 't meer!

XV.
God woont

Ja! God woont onder stervelingen :

zieke, die door het ontvangen van het H. Lichaam des Heeren in het heil zijner ziel wilde voorzien, werd de priester ontboden. De priester kwam, en diende hem, volgens gebruik der Katholieke Kerk, de goddelijke Teerspijze toe. Dit geschiedde kort na vespertijd. Eeni- gen tijd daarna veroorzaakte de ziekte aan den lijder eene braking, waardoor hij de H. Hostie overgaf. De vrouwen, die den zieken man oppasten, namen het uitwerpsel, en wierpen het zonder te bezien of er ook iets van de genuttigde Hostie onder gemengd was, in een groot vuur. Het vuur brandde, op diezelfde plaats, den geheelen nacht door, om de kamer ten beste van den zieke te verwarmen. Eene dier vrouwen, toen zij des anderen daags morgens opgestaan was en haar kind gekleed had, wilde haar bed spreiden ; maar op dat oogenblik gevoelde zij door al hare leden eene zoo groote koude, dat zij zich haastte om bij het vuur te komen. Zij raketde het vuur op, en nu zag zij in het midden der vlammen, eene schoone, witte Hostie, geheel ongeschonden, zooals zij die vroeger, in de handen des priesters, aan het altaar gezien had. Op dit gezicht verschrikt zij, doch steekt onvervaard hare hand in de vlammen, en haalt de Hostie midden uit het vuur, zonder dat hare hand in 't minste door het vuur beschadigd werd" enz. (Pluijm. I. c° bl. 7—8).

6) „Een felle brand, die op den 25ⁿ Mei van het jaar 1452

den gloed: de machtige grondstof eerbiedigde in 't branden haar Opperheer! Hier stortte de zieke, die zich het leven voelde ontzinken, zijn gebed: en zie, de gezondheid is hem hergeven! De balling, in vreemde gevangenschap zuchtend, riep den Verlosser, hier in de wonderdadige Hostie verblijvend, aan, om slaking zijner boeien: op 't eigen oogenblik vallen zij af! De schepeling, vol angst en ontsteltenis te midden der loeiende stormen, riep de hulp van dien Verlosser in: en de woedende zee is plotseling stil!

In waarheid! de God der glorie woont onder stervelingen,

binnen Amsterdam uitbarstte, vernielde het grootere en voornaamste gedeelte der stad, en ten gevolge daarvan werd ook de H. Stede in de asch gelegd ... Terwijl de geheele kapel tot asch verteerd werd — bleef het H. Sacrament van Mirakel (in een met zijde omwonden monstrans bevat) ongeschonden in het midden der vernielende vlammen". (Ald. bl. 40—41).

98—99. *De kranke*. Dit geschiedde o. a. den 15ⁿ Juni 1475 met eene religieuze Clarisse van Amsterdam (Ald. bl. 49).

Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk genas (tusschen 1482—84) van een hopelooze ziekte, ten gevolge der belofte, welke hij deed, van, in geval van genezing, de H. Stede te bezoeken, en verleende in 1489 aan Amsterdam het recht zijne rijkskroon boven haar wapen te voeren. (Ald. bl. 50—53).

100—101. *De balling*. Een jongeling uit Bremen, die in Barbarije in boeien lag, werd, na eene dergelijke belofte, wonderbaar verlost, 1443. (Ald. bl. 38).

102—103. *De schepeling*. Volgens Marius, „een Oost-vaarder", — mede ten gevolge derzelfde belofte. (bl. 84).

104. De gevolgtrekking uit de voorgaande strophe, uit het feit der wonderen: waarlijk, God woont dan in ons midden! „Vere Dominus est in loco isto ... Non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli!" Gen. 28, 16—17.

dan in ons
midden en
wij staan,
met de en-
gelen, om
zijn troon.

105

Het rijk der heemlen is gesticht!
God is met ons! en wij omringen
Met d' engelen den troon van 't Licht.

105. *Het rijk der heemlen is gesticht!* Verg. v. 32: „Heemlen, 'k juich in uwe vreugd!” enz. eene gedachte, die zeer dikwijls onder Broere's pen wederkeert. Schoon drukt ook P. Al. Baumgartner S. J. in zijn *Festspiel*, ter eere van den Spaanschen priester, den onsterfelijken dichter der *Autos sacramentales*, Calderon, hetzelfde denkbeeld uit. In zinnebeeldige figuren treden op de Oude Wet en de Genade:

DAS GESETZ.

Was ahnend ich geschaut, es ist vollendet,
Die Menschheit schaut sich um das Liebesmahl;
Was ich erhofft, ersehnt, ist uns gespendet,
Der Himmel senkt sich in das Erdenthal.

DIE GNADE.

In die Natur der Schöpfer stieg hernieder
Und rafft zu sich die Schöpfung mit empor.
Auf! Singt das schönste aller Jubellieder,
Das Erd' und Himmel eint in vollem Chor.

GESANG.

Tantum ergo Sacramentum
Veneremur cernui! enz. *Calderon*, bl. 66.

„Vall' hemel en aarde voor JESUS te voet!”

O, had de zanger van *God met ons* de volle beteekenis van dat woord begrepen, hoe anders nog hadde hij gejubeld:

„Ik zag Hem, ik gaf mij! ...
De hemel ging op uit Uw woord in mijn ziel!”

(DA COSTA, *God met ons*. Voorzang)

106. *God is met ons!* „Et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus”. Mt. 1, 23.

„Et ecce Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi”. Mt. 28, 20.

het rijk der hemelen is op aarde gesticht ! God is waarlijk met ons, en even waarachtig als de engelen in den hemel, omringen wij hierbeneden met diezelfde engelen den troon van 't ongenaakbaar Licht ! Neen, reine geesten, die als waaierende vuur-

106—7. *En wij omringen met d' engelenrei den troon van 't Licht* — met de engelen, die zoowel op aarde als in den hemel den persoonlijk tegenwoordigen God omstuwen. Zie *Kath. D.* 33, bl. 319, noot. De tekst zelf levert een schoonen commentaar op deze plaats : „Wil iemand van de eenheid der Kerk in de Eucharistie begriipen, wat er van te begriipen is ? Hij vestige het oog zijns geloofs op dat niet van menschenhanden gemaakte tabernakel, op den hemel, welke Christus is ingegaan. Hebr. IX, 11, 24. Want niet als het Joodsch tabernakel is het geheim der Eucharistie slechts des hemels figuur, — neen, die hemel gloeit er [verg. v. 128], die hemel wordt er bewerkt, tot dien eenigen berg, die stad des *levenden* Gods, met duizenden van engelen zijn wij genaderd ; wij zijn door den onder ons tegenwoordigen God in waarachtige gemeenschap met de geesten der voleinde regtvaardigen (Hebr. XII, 22, 23), en de H. Joannes, den hemel beschrijvend, beschrijft ons altaar, onze eeredienst, de ééne Katholieke Kerk, de nog ongeziene stad Gods, met *Driemaal vier*, met twaalf poorten, met twaalfmaal twaalfduizend uitverkorenen, die geen ander licht heeft dan het Lam dat geslacht is, en waar dat Lam alleen alles verlicht.” En elders : „Ja, het altaar is de troon des Lams, dat alles verlicht, Apoc. XXI, 23, en waardoor alleen geheel de Katholieke Kerk begriipelijk wordt ; het altaar is de bruiloftskoets van het Lam en zijne heilige Bruid. Apoc. XIX, 7.” En wederom : „Hoe meer het geloovig gemoed zich in de beschouwing van dit geheim verdiept, hoe meer het erkent, dat hier, in het middelpunt van alle orde, tijd en eeuwigheid samensnellen, en met niet uit te spreken verheffing aanbidt het voor dien onzichtbaren troon des Lams dat alles verlicht, waarom de stemmen opgaan der eeuwen, de jubel klinkt der zalige geesten, en hemel en aarde in nimmer eindigend beurtgezang den lof verkondigen van den Vader, den Zoon en den H. Geest.” (*Kath. D.* 27 bl. 274 en D. 75 bl. 75).

- Gij, geesten ! op uw vleugelslagen,
Als vlammen waaiend, voortgedragen
110 Gij zijt dien troon niet nader bij !
De tranen, die onze oogen weenen
Gaan ruischend door uw loflied henen,
En wat aanschouwing u verblij',
Ook ons is zijne macht verschenen,
115 Ook ons in 't hart roept onder 't stenen
Zijn eeuwge liefde : „ Kom tot mij ! ”

Hij is in ons ! Aan 't licht, aan 't leven,
Dat Hij ontvangt in 's Vaders schoot,

XVI.
*God komt
in ons,
treedt in le-*

108—9. *Als vlammen waaiend, voortgedragen.* Cfr. Hebr. I, 7—8 : „ Et [relate] ad angelos quidem dicit : „ Qui facit angelos suos *spiritus* et ministros suos *flammas ignis* ; ” ad Filium autem : „ *Thronus* tuus, Deus, in saeculum saeculi ! ” De engelen zweven als waaiende (*snelheid*) vuurvlammen (*kracht en glans*) om den troon van 't menschgeworden Woord ; Br. koppelt de beide beelden der H. Schrift, wind en vlam, aaneen : waaiend als vlammen. Verg. ook Da Costa :

... „ Den Legervorst, die vlam mende engelenkringen
Tot wachters heeft en op de wolken rijdt ! ”

(*Voorzienigheid*).

113. *En wat aanschouwing u verblij?* Verg. v. 41 : „ Waarin de engelen ademhalen. ” — „ Manducat te angelus ore pleno ; manducet te peregrinus homo pro modulo suo, ne deficere possit in via, tali recreatus viatico. ” *Orat. ante Missam.* Sabbato. Cfr. *Summa* P. 3, q. 80, a. 2 c. en de boven aangehaalde woorden van Kard. Franzelin. Christus, en onder zeker opzicht, Christus in de Eucharistie, is de éénheid der strijdende en triomfeerende (en lijdende) Kerk. Ook aldus is de Eucharistie het *sacramentum unitatis* bij uitnemendheid : „ ut sint consummati in unum ” (Ioan. 17).

vlammen op de slagen uwer vleugelen wordt voortgedragen, neen ! gij zijt dien troon van God niet nader bij dan wij ! De tranen, welke wij schreien, ruischen door de blijde tonen uwer lofliederen henen : en, al verheugt gij u in de klare aanschouwing van Gods glorie, ook ons, menschen, heeft zich zijne almacht geopenbaard, ook in ons binnenste klinkt, bij zuchten en lijden, de stem zijner eeuwige liefde : „ Kom tot Mij ! ”

Nog meer : Hij daalt neder in ons binnenste ! Hij geeft ons zijn eigen Vleesch tot spijs, het Bloed, dat Hij aan 't kruis vergoot, ten drank, en hiermede deel aan 't goddelijk licht en leven, dat Hij in den schoot zijns hemelschen Vaders ontvangt. Zoo worden wij op geheel bijzon-

115—16. *Ook ons in 't hart roept*, enz. „ In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. ” Ierem. 31, 3. — „ Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. ” Mt. 11, 28. Verg. Broere. *Kath. D.* 75, bl. 82.

117. Niet alleen is Hij „ *met* ons ”, onder ons, maar Hij komt „ *in* ons ”, maakt een hemel van ons binnenste.

117—20. *Aan 't licht, aan 't leven*, enz. „ Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus ; qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter ” (door) „ Patrem : et qui manducat me, et ipse vivet propter ” (door) „ me. ” Ioan. 6, 56—58. Hierbij teekent Corn. a Lap. aan : „ Nota hic gradationem, qua *vita* e Deo, quasi per scalas, gradatim ad nos descendit. Primus enim gradus est, quo Pater Filio vitam suam *divinam* communicat. Secundus, quo Filius vitam *eandem* humanitati a se assumptae per communicationem idiomatum impertit. Tertius, quo eidem vitam *participatam*, puta gratiae et gloriae, inspirat. Quartus, quo non aequalem, sed *similem* nobis in Eucharistia instillat ”. — Op de aangehaalde plaats gaat Broere voort : „ Daar (in de Eucharistie) wordt onze aanneming, als die van

vensge-
meenschap
met ons,
sticht een
hemelinous
hart.

- 120 Wordt met zijn Vleesch ons deel gegeven,
Met 't Bloed, dat Hij aan 't kruis vergoot.
Zijn broedren zijn we ! 's Vaders zonen !
In ons komt beider Liefde wonen,
En God vereenigt ons met God !
Hang' dan de sluier nog der zinnen :
- 125 Zij lijden, strijden, overwinnen
Ons immer wederkeerend lot :
Heil ons ! wij kunnen Hem beminnen,
Ons gloeit de hemel reeds van binnen
In liefde's zaligend genot !

Maria, voltooid ; worden we, als zij, zonen en dochters Gods, dewijl wij geheel vereenigd, wij gespijsd worden met dat vleesch en bloed, dat ons opnieuw heeft gebaard (*Chrysost. in Ps. 144*) ; worden we, als Maria, Christusdragers, één met Hem in den bloede, één in het vleesch, en daardoor deelachtig aan de goddelijke natuur (*S. Cyrill. Hier. Catech. 22*) ". Zie ook *Kath. D. 33* bl. 111.

123. *En God vereenigt ons met God !* Wij vatten dit vers in den aangegeven zin op : in de H. Communie vereenigen wij ons onmiddellijk met Christus' Lichaam en Bloed, met deze is zijn h. ziel en zijne Godheid onafscheidelijk verbonden, en aldus vereenigt ons de mensch Christus, die tevens God is, ook met de beide andere personen der allerh. en ondeelbare Drieëenheid. Zou men echter, op grond van andere plaatsen uit Broere (zie bv. *Kath. D. 75* bl. 80—81) en van de punctuatie in deze versregels, beweren, dat met het eerste „God” niet de Godmensch, maar de persoon des H. Geestes bedoeld is, die ons met den Zoon en den Vader vereenigt, wij zouden dat gevoelen niet geheel durven verwerpen als onwaarschijnlijk. Cfr. *S. Aug. Tract. XXVI in Ioan.* „Haereat [membrum] corpori [Christi], vivat Deo [Christo] de Deo [Spiritu Christi].”

125—29, *Zij [niet : Zijn] lijden*, enz. Hier liefde in lijden, hier vermengd genot, ginds onvermengde zaligheid der liefde ; hier

dere wijze zijne broeders, kinderen des Vaders, woonsteden des Heiligen Geestes, die de Liefde is van den Vader en den Zoon: en aldus vereenigt de Godmensch in persoon ons menschen met den drieëénigen God. De sluier der zintuigen, die Hem ons verbergt, moge dan nog niet zijn opgelicht; lijden, strijden en overwinnen moge op aarde ons gestadig wederkeerend lot blijven: toch zijn wij waarachtig gelukkig, daar wij ons zoo innig met Hem vereenigen kunnen en in het genot zijner liefde reeds een hemel vol zaligheid in ons binnenste voelen gloeien.

vereening, gelijkvormigheid met den lijdenden, hierna met den triomfeerenden Christus: maar waar vereeniging is met den Liefde, daar is altijd in zooverre genot, zaligheid, hemel. — Ziehier ongeveer dezelfde gedachte, uitgesproken door de H. Teresia, bij eene verschijning aan eene harer religieuzen: „Wij, die in den hemel zijn en gij, die op aarde zijt, wij moeten dezelfde zijn in liefde en zuiverheid: wij, in den hemel, terwijl wij 't Wezen Gods aanschouwen, gij op aarde, terwijl gij het Allerheiligste Sacrament aanbidt, waarvoor gij moet doen in de ballingschap wat wij hier doen ten opzichte van het goddelijk Wezen, wij in genot, gij in lijden: daarin verschillen wij; en hoe meer gij op aarde zult lijden, te meer zult gij eens in den hemel genieten. Zegt het aan mijne dochters!” „En die twee woorden: „*Allerheiligst Sacrament en Lijden*”, gaat P. Ribera voort, „bleven die persoon in geheugen en hart geprent”. (Ribera, *Leven der H. Teresia*, B. 5 h. 4.)

128. *Ons gloeit de hemel reeds van binnen.* Buiten ons gloeit de hemel, schoon onzichtbaar, in het tabernakel, in ons, wanneer wij in een welgesteld hart Jezus in de H. Communie ontvangen. Maar dit alles geschiedt nog, terwijl „de sluier der zinnen hangt”, nog in 't verborgen — 't is nog geen „Paradijs, dat om ons uitbloeit” (verg. v. 168), 't is „de hemel” *reeds*, ja, maar ook *nog* slechts *van binnen*.

XVII.
*Eens houdt
de strijd
van dit le-
ven op.*

130

Eens eindt de worsteling der tijden,
Vervult zich 's werelds barensnood :

Aan een dichter, die dit alles miste, gaf „ de Hoop ” alleen
reeds deze fraaie verzen in :

„ Neen, van die Almacht die we aanbidden
Scheidt ons geen eindloze afstand af !
Hij woont, Hij zetelt in ons midden,
Die in ons hart zijne inspraak gaf !
Ja, Godheid ! ja, Gij hoort de bede,
Gij, die dat hart weldadig kneedde,
En 't hebt geheiligd door de Hoop !
Door haar doet Gij 't van Liefde gloeien,
Door haar van Lofzang overvloeien !
Door haar het Paradijs herbloeien,
Waar op Uw eerste zegen droop ! ”

(BILD., *De Hoop.*)

Nog eens : hadde hij de *gave Gods* gekend !

Aan het slot der voorgaande strophe heeft de dichter gezegd, dat wij wel is waar in de zaligheid der liefde hier reeds een hemel bezitten, maar dat dit geluk nog geheel inwendig is en telkens terugkeerend lijden, strijden, overwinnen ons lot op aarde blijft. Doch eenmaal, roept hij thans uit, zal die worsteling ophouden, dat lijden voldragen zijn, goed en kwaad met hun gevolgen voor eeuwig vaneengescheiden worden ! „Eens” toch „scheurt” enz.

Wil men eenigermate achterhalen wat al Broere bij deze vier regelen voor den geest stond, dan raadplege men zijne oorspronkelijke „*Beschouwing des Tijds.* 1852,” met dien schilderachtigen aanhef, welke zoo volmaakt op deze regelen terugslaat : „Alles is gemengd ! Dus zuchten we bij den eersten blik op dezen raadselachtigen tijd, niet wetende of wij dien gelukkig of ongelukkig moeten noemen ; alles is gemengd, wonderbaar gemengd ! is eene *worsteling* van *vreugd* en *smart*, van *goed* en *kwaad*, van *leven* en *dood*, en tot door het gejuich der schepping, *ons Gods*

Dan, eenmaal breekt de dag aan, waarop de worstelstrijd van dit tijdelijk leven uitgestreden, de barensnood

heerlijkheid verkondigend, gaan verneembare kreten des lijdens. De schoone bloem verwelkt en wordt afzichtelijk, de stroom, die het landschap vervroolijkt en voedt, snelt van doodsche en onvruchtbare bergen naar den afgrond der onvruchtbare zee, en in dat schitterend uitspannel dat deze aarde bekroont, dat eene zoo eeuwige orde schijnt, waaraan wij de jaren tellen onzer vergankelijkheid, hoevele starren zijn daar, welker glorie lang heeft uitgeschenen, en die er thans straalloos wentelen!" Hetzelfde verschijnsel als in de *natuur* doet zich voor in ons *hart*, in de *geschiedenis*: overal worsteling der twee werelddachten, goed en kwaad, leven en dood, en die *worsteling der tijden* zal eerst eindigen met den jongsten dag. Dan — ander beeld voor dezelfde gedachten:

131. *Vervult zich 's wereldd barensnood*. Cfr. Rom. 8, 19—23: „Nam expectatio creaturae revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum” (Deum), „qui subiecit eam” (propter peccatum hominis) „in spe” (spem tamen ei relinquens): „quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis transiens in libertatem gloriae filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et *parturit* usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes: et ipsi intra nos gemimus adoptionem” (perfectam) „filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.” — „De oude wereld gaat als zwanger van eene nieuwe wereld” (Beelen, t. d. p.) en ziet reikhalzend uit naar het uur harer verlossing van *kwaad*, *lijden* en *dood* (Cfr. Gen. 3, 17—19), en harer verheerlijking.

„'s Wereldd machten

Zijn als in barensnood en alle schepsels wachten”,

zingt Da Costa, met het oog op Christus' eerste komst (*God met ons*); hetzelfde geldt nog sterker voor de tweede komst des Heeren.

Scheidt goed van kwaad, en vreugd van lijden,
En eeuwig leven van den dood !

XVIII.
*Eens klinkt
de bazuin
ten verraak-
gericht.*

Eens scheurt de wraakbazuin de wolken ;
135 En, bij het angstgeschrei der volken,
Galmt luider steeds haar schrikbaar uitgehaalde toon

XIX.
Hemelte-

Daar stort het zonlicht van zijn troon !

132—33. *Scheidt goed van kwaad*, enz. Cfr. Matth. 13, 24—30 : „Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum,” en andere parabels van het laatste oordeel. *Vreugd en eeuwig leven*, gevolgen van het *goed*, gelijk *lijden* en *dood* van het *kwaad* ; tijdelijk kwaad, lijden en dood zullen ophouden om voor vereeuwigd kwaad, lijden en dood in de hel plaats te maken, en evenzoo tijdelijk goed, tijdelijke vreugde en leven voor de eeuwige in den hemel ; scheiding ook van de goeden en de kwaden, op den dag des oordeels en voor eeuwig.

Cfr. 1 Cor. 15, 54—55 : „Tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria ! Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, mors, stimulus tuus ?” Is. 25, 8 ; Osee, 13, 14, etc.

134. *de wraakbazuin*, de bazuin, die het einde der tegenwoordige wereld en Gods laatste en groote wraakgericht aankondigt, en dit wraakgericht vangt reeds aan in de ontzettende, in de volgende strophe beschreven teekenen, welke de opstanding der dooden zullen voorafgaan : „Dum veneris iudicare saeculum per ignem.” (*Off. Def.*) Verg. „Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna”. Matth. 24, 31. — „In novissima tuba ; canet enim tuba”. 1 Cor. 15, 52 ; „Canet enim tuba.” — „Dies ultionis hi sunt.” Luc. 21, 22. Zie ook Apoc. hfdst. 8 en 9.

135. *het angstgeschrei der volken* : „Et tunc plangent omnes tribus

der schepping vervuld zal zijn ; waarop goed van kwaad, vreugde van lijden, het leven voor immer van den dood zal gescheiden worden !

Ja, eenmaal slaat het uur, waarop het geschal der bazuin, Gods wraakgezicht aankondigend, door de wolken dringt ! Hoor ! luider en luider galmen, onder de klimmende angst-en jammerkreten aller volken, hare tonen, schrikwekkend uitgehaald !

Daar stort de zon van haren lichttroon ! Daar warren

terrae." Mt. 24, 30 — „Arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae supervenient universo orbi." Luc. 21, 26.

Quantus tremor est futurus,
Quando Iudex est venturus !"

136. *Galmt*, enz. „Tuba mirum spargens sonum." Verg. hier-achter Broere's „Constantijn". —

Denk bij dit te recht beroemde vers aan de classieke plaats uit Tasso's *Jeruzalem verlost*, 4^e zang, aldus door Lulofs weergegeven :

„De schaar, die 't oord bewoont, in eeuw'gen nacht verzonken,

Wordt opontboôn ten raad met schor klaroengeschal :

Hol daavren van dien galm de onmeetb're helpelonken ;

Dof dompig luchtgebom herbauwt hem overal ;

Geen donder ploft en bonst, hoe 't zwerk ook stuif van vonken

Bij 's bliksems rooden gloed, met zulk een ratelknaal ;

Nooit dreunt, nooit kraakt zoo de aarde, als saamgeperste dampen

Haar zwangren solferschoot doorwoelen en doorkampen."

De dichter geeft, als men ziet, geene beschrijving van den laatsten oordeelsdag, maar, overeenkomstig zijn doel, alleen van eenige teekenen, welke dien dag voorafgaan, vooral van het ontzaglijke vuur, dat de aarde zuiveren zal, om daarop des te krachtiger, als we 't zoo noemen mogen, den triomf der Eucharistie over dat vuur te doen uitkomen, eindtriomf, waarvan het mirakel ter H. Stede als een gering voorspel was.

kenen en
wereld-
brand.

- Daar verwarren
Zich de starren !
140 Zwicht natuur !
Grijpt het vuur
Om des aardrijks krakende assen !
De oceaen huilt in zijn plassen !
Aller elementen kracht
145 Vecht in vlammen ! Uit den nacht
Spuwt de brand, met vonkenloover
Bliksemstraal en -slag te voor
Rolt bergen over,
Afground door !
150 Tot het eerste rotsgesteente,
't Diep gebeente
Van de wereld, dondrend kraakt,
En in laaie vlammen blaakt !

XX.
De Red-
der uit dat
vuur is de
God der

- Maar wie redt uit dit vuur ? — Wie, als straks zonder
[krachten
155 Weer de eerste baaiërd drijft en 't scheppingswoord blijft
[wachten,

137. *het zonlicht* : „Statim autem post tribulationem dierum illorum („het angstgeschrei der volken”) sol obscurabitur”. Mt. 24, 29 — „Sol factus est niger tamquam saccus cilicinus.” Apoc. 6, 12.

138—39. *de starren* : „Et stellae cadent de coelo et virtutes coelorum commovebuntur”. Mt. ibid. — „Et stellae de coelo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos cum a vento magno movetur, et coelum recessit sicut liber involutus.” Apoc. 6, 13—14.

140. *Zwicht natuur* ! — „Stupebit et natura.”

141—53. *Grijpt het vuur*, enz. „Adveniet autem dies Domini ut fur : in quo coeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur ; terra autem, et quae in ipsa sunt opera exurentur” etc. 2 Pet. 3, 10—12. „Ignis succensus est in furore meo, et ardebit

de sterren door elkander, wordt het samenstel der natuurkrachten verbroken ! Daar grijpt het vuur om de krakende aardassen heen ! Huilend werp de zee haar ziedende golven omhoog ! Het ontketend geweld aller elementen jaagt hen tegen elkander op in een reusachtigen vlammenstrijd ! Uit den stikdonkeren nacht, die de aarde omhult, braakt de wereldbrand, onder een dwarrelenden vonkenregen, bliksemstralen en donderslagen uit ! Over bergen, door afgronden rolt hij voort, dieper en dieper, totdat het eerste rotsgesteente, het diepstliggend rif der wereld, met donderend gekraak ineenstort en in laaie vlammen staat !

Maar wie is de redder uit dat alvernielend vuur ? — Wie, als straks weder de oorspronkelijke baaierd, uitgeput van krachten, daar ligt te drijven, in afwachting van 't woord dat zijn aanschijn herscheppen zal, wie, wie

usque ad inferni novissima : devorabitque terram cum germine suo, et montium fundamenta comburet." Deut. 32, 22.

De oceaen huilt enz. „Et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum." Luc. 21, 25 — „Excandescet in illos aqua maris et flumina concurrent duriter." Sap. 5, 23.

Vecht in vlammen ! „Armabit creaturam ad ultionem inimicorum ... et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos." Sap. 5, 18, 21.

Uit den nacht. „Et dabo tenebras super terram tuam." Ezech. 32, 8.

Bliksemstraal en -slag. „Ibunt directe emissiones fulgurum, et tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur" (impii), et ad certum locum insilient" (fulgura) „et a petrosa ira plenae mittentur grandines." Sap. 5, 22—23.

het eerste rotsgesteente, enz. „Et apparuerunt effusiones maris, et revelata sunt fundamenta orbis ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris eius." 2 Reg. 22, 16.

155. *'t scheppingswoord* — Cfr Is. 65, 17 : „Ecce enim ego creo coelos novos et terram novam."

*Eucharis-
tie, de ge-
redden zijn
de met
Haar ge-
spijsden.*

Wie dan, wie spreekt hem toe?

Gij, mijn onzichtbre God! dien 'k knielend hulde doe;
Die, in der vlammen siddrend zwichten,
Hier eens uw waarheid op deedt lichten. —

160 Wie dan zal niet vergaan in d' afgrond? — Wie herrijst?—
Vloeit uit, vloeit uit, mijn dankbre zangen!

Zij zullen 't leven weer, voor immer weer erlangen,
Mijn God! al die Gij spijst!

157—63. *Gij, mijn onzichtbre God!* enz. „Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam: et Ego resuscitabo eum in novissimo die.” Ioan. 6, 55.

158—59. *Die, in der vlammen,* enz. Verg. v. 92—93, 95—97. Dan zullen de vlammen voor U zwichten, gelijk zij 't hier deden in 't mirakel der H. Stede.

uw waarheid op deedt lichten. Zie de noot op v. 93.

160—63. Niet alleen zal dezelfde God, dien wij in de Eucharistie aanbidden, den wereldbrand gebieden, maar Hij zal nog op andere wijze zijne macht over het vuur toonen, doordat zij, die met zijn Sacrament zijn gevoed, uit kracht hiervan, als triomfeerend uit dien brand zullen te voorschijn treden: èn in eigen Persoon derhalve (schoon niet meer onder de sacramentele gedaanten verborgen), èn in den persoon van die Hem ontvingen, zal Christus andermaal het vuur doen zwichten.

„Resurrectionem gloriosam quod attinet”, zegt Kard. Franzelin, l. c. ... „satis est, quod Christus Dominus carnem nostram ex affinitate, quae per coniunctionem eucharisticam oritur, specialiter ut carnem suam considerat conformandam ipsi exemplari in gloria resurrectionis, et quod ex Eucharistia, ut a Christo est instituta, oritur in ipso corpore suscipientium peculiaris titulus et congruentia ad eandem resurrectionem.”

164—75. In deze drie strophen worden zeer treffend met de drie vermelde wonderen, door Christus in 't H. Sacrament van Mirakel gewrocht, de eigenschappen van het verheerlijkt leven des hemels in verband gebracht, gelijk in de vorige strophe het won-

spreekt hem dan dat machtwoord toe? — Dat zijt Gij, o mijn God, wien hier op onze altaren verborgen, ik knielend mijne hulde breng; Gij, die hier, als ter voorafbeelding, in het van eerbied sidderend zwichten der vlammen uwe waarachtige tegenwoordigheid in het Sacrament met nieuwen luister schitteren deedt! En wie zijn zij, die dan niet in den afgrond vergaan, wie, die ten leven verrijzen zullen? O stroomt, stroomt uit mijn dankbaar hart, spoedt u het te melden, mijn zangen! zij zullen het leven, een heerlijk leven voor eeuwig weder ontvangen, al wie Gij, o mijn God, met uw onsterfelijk, verheerlijkt Lichaam gespijzigd hebt!

der der ongeschonden Hostie in het vuur met de uit den wereldbrand Reddende en geredden. Men vergelijke derhalve v. 98—99 met v. 164—67 (*de kranke*); v. 102—3 met v. 168—71 (*de schepeling*); v. 100—101 met v. 172—5 (*de gevangen balling*).

Men moet, dunkt ons, om zooveel mogelijk de volle gedachte, die aan deze verzen ten gronde licht, te vatten, bedenken, dat er hier niet alleen *a*) eenige *gelijkenis* wordt aangestipt tusschen de wonderen hier gewrocht en het glorieijke leven daarginds; noch alleen *b*) gezegd wordt, dat de gelukzaligen die eigenschappen van hun verheerlijkt leven te danken hebben aan hun innige *vereeniging* met Hem, die hier die wonderen werkte; maar bovendien *c*) in ieder dier wonderen een spoor is te vinden van een of meer bepaalde, daarmee overeenkomstige *eigenschappen Gods*, welke eigenschappen, voor zoover mogelijk, gedeeld en dus ook afgespiegeld worden door Christus' verheerlijkte menschheid (in de Eucharistie en in den hemel) en in het verheerlijkt leven der gelukzaligen. Zoo b. v. wanneer Christus in het H. Sacrament bovennatuurlijk leven in de ziel stort (v. 165) en, door een wonder, nieuw leven in het lichaam van den kranke (v. 166), doet Hij zich hierin vooral kennen als dengene, die, gelijk wij van elders weten, als God het *leven* zelf, als mensch *onsterfelijk* is; met dien Godmensch nu zullen wij in den hemel in de innigste levensgemeenschap treden; bijgevolg wijzen ons die levensuit-

XXI.
Onsterfelijkheid.

Neen ! dan niet meer zal ons de dood vervaren,
165 Als Hij, die hier ons uit zijn harte voedt,
En 't leven goot in 's kranken stollende âren,
In ons verschijnt met d'aangeboren gloed !

storting en hier beneden op de mededeeling van heerlijk, onsterfelijk leven daarboven, vinden wij in gene wel geen *bewijs*, maar een *bevestiging* van deze. Korter : die uitwerkselen der Eucharistie hier zijn een onderpand en een beeld van nog heerlijkere ginds.

„Zij zullen 't *leven* weer, voor eeuwig weer erlangen” enz. zoo besloot de dichter de vorige strophe ; hoe natuurlijk volgt nu :

164 *Neen ! dan niet meer*, enz. „Mors ultra non erit”. Apoc. 21, 3.

165. *Als Hij, die hier* enz. Cfr. Ioan. 6, 52 : „Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum — Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam, et Ego resuscitabo eum in novissimo die”. Verg. v. 117—20 : „Hij komt in ons !” enz. Hier reeds stort Christus bovennatuurlijk leven in onze ziel, voedt Hij ons met zich zelve, met zijn eigen bloed : welke volheid van leven zal ons deel dan niet wezen, waar onze vereeniging met Hem nog voller, nog gelukkiger is ?

166. *En 't leven goot* enz. In den vorigen versregel werd het *bovennatuurlijk* leven der *ziel* herdacht, in dezen is er spraak van het *natuurlijk* leven des *lichaams*, door een wonder behouden, in den volgenden van het heerlijk, onsterfelijk leven der *glorie* voor *ziel* en *lichaam* beide.

167. *In ons verschijnt met d'aangeboren gloed*. Rechtstreeks is hier o. i. bedoeld de onsterfelijkheid (*impassibilitas*) en heerlijkheid (*claritas*) der verrezen *lichamen*, slechts middellijk het glorieleven der *ziel*. Dit schijnt de samenhang te vorderen, daar er in de vorige strophe gesproken is van de verrijzenis des vleesches en dit couplet begint met den uitroep : „Neen ! dan niet meer zal ons de *dood* vervaren, als Hij ... in ons verschijnt” enz., als nl. de glorie zijner Godheid en zijner verheerlijkte menschheid ook, voor zoover mogelijk, in onze verheerlijkte lichamen zal uit-schijnen. „Sicut anima”, zegt de engelachtige leeraar, „divina visione fruens, quadam claritate replebitur, ita per quamdam

Neen, dan zullen wij geen dood meer hebben te duchten, wanneer Hij, die hier met zijn eigen hartebleed ons zieleleven onderhoudt, Hij, die den reeds stollenden bloedstroom in de aderen des kranken nieuw leven instortte, zijn goddelijk glorieleven in ons openbaren zal !

redundantiam ex anima in corpus, ipsum corpus suo modo claritatis gloria induetur". (*Cont. Gent.*, L. 4, c. 86) Middellijk echter is ook de heerlijkheid der ziel bedoeld als de (fysieke of moreele) bron van de glorie des lichaams. Die heerlijkheid der ziel vloeit voort uit het *lumen gloriae*, waarvan de H. Thomas zegt (*Summa* I. q. 12, a. 5 c.): „et secundum hoc lumen efficiuntur deiformes, i. e. Deo similes", en dat P. Lessius (*De Summo Bono*, l. 2, c. 8, n. 44) aldus beschrijft: „Lumen istud est suprema quaedam irradiatio et participatio lucis illius, qua Deus seipsum videt, per quam intellectus ad statum divinum elevatur et fit deiformis. Si enim sol mundi istius corporei potest nubes apte dispositas ita illustrare, ut ipsae instar solis luceant et soles quidam, quos parelios vocant, esse videantur, multo magis poterit Deus, qui est sol mundi incorporei, mentes rationales velut nubes spirituales suo fulgore illustrare, ut ipsi omnino similes sint et tamquam dii quidam divino lumine fulgeant". Dit is, dunkt ons, genoeg om het „in ons verschijnen" van Christus „met d'aangeboren gloed" te verklaren. „In ons verschijnt" verstaan wij derhalve: in ons verschijnt naar buiten, in ons uitschijnt, geopenbaard wordt; „met d'aangeboren gloed." Hem aangeboren in de drievoudige geboorte van het goddelijk, het tijdelijk en het verheerlijkt leven (z. b. en Ioan. 17, 5), welke glans en gloed van den Godmensch, in en uit wien zij leven, door de gelukzaligen, naar lichaam en ziel, wordt weerspiegeld en uitgestraald. Cfr. Col. 3, 4: „Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria". — „Christus dicitur *vita vestra*", teekent A Lap. aan, „metonymice, quia est causa vitae nostrae tam gratiae quam gloriae: causa, inquam, tum efficiens, tum exemplaris, tum obiectiva". (voorwerp onzer *actus vitales* van kennen, beminnen, genieten, enz.)

XXII.
Vergeestelijking.

O paradijs, dat om ons uit zal bloeien,
Waarin de geest met de elementen speelt,
170 Als onze God, die uit der stormen loeien
Den scheeping redt, zijn schepter met ons deelt !

XXIII.
Liefderust.

En, woelend hart ! hoe zult ge in vrede rusten,
Als ieder mint, als liefde liefde kweekt ;

Gelijk in de vorige strophe het heerlijk, onsterfelijk *leven der* gelukzaligen hoofddenkbeeld was, zoo is dit in deze hun *heerschappij over de elementen*, de *stof*, de volkomen dienstbaarheid der stof aan den geest ; gelijk Christus derhalve daar als het goddelijk *Levensbeginsel*, in den aangegeven zin, wordt voorgesteld, zoo hier als de *Koning*, de Scheptervoeder, die naar welgevallen over de schepping heerscht, in wiens macht de hemelingen deelen ; gelijk daar onze dichter vooral het oog had op de *impassibilitas* en *claritas* der lichamen, zoo hier op hun *subtilitas* en *agilitas*, waardoor zij der ziel op haren wenk gehoorzamen en als vergeestelijkt zijn.

168. *O paradijs*, enz. nl. het hemelsch paradijs, waarvan het aardsche eene afschaduwung was. Dit aardsche paradijs, waarin het eten van stoffelijke vruchten geestelijke uitwerkselen had (Gen. 2, 9), zegt Broere treffend, heeft God in de Kerk als „herplant, door in de Sacramenten het stof te dwingen opnieuw vruchten van onsterfelijkheid te dragen”. (*Kath. D.* 1 bl. 25.) Door het paradijs des hemels verstaan wij dan bij voorkeur al de niet zuiver geestelijke genoegens van het andere leven, waar òn ziel òn lichaam uit den overvloed van Gods huis verzadigd zullen worden, en rein, lichamelijk genot de zaligheid des menschen voltooit.

169. *Waarin de geest met de elementen speelt*. Van een *spelen* van den *Geest met de elementen* bestaat op aarde geen rorender voorbeeld dan wat Christus zelf geeft in de aanbiddelijke Eucharistie : daar speelt Hij waarlijk, indien men 't zoo mag uitdrukken, met de stof, speelt Hij „als de LIEFDE doet” : „Cum eo eram cuncta

O hemelsch, o herwonnen paradijs, dat rondom ons uit zal bloeien, waarin de geest naar welgevallen over de stof heerscht en beschikt, als dezelfde God, die hier den schepe-ling redde uit het geweld van stormen en golven, zijne koningsmacht met ons deelen zal !

En gij, nimmer rustend hart, wat zoeten vrede zult gij smaken, als allen elkander beminnen, en de liefde in weder-liefde onophoudelijk nieuw voedsel vindt ; als Hij regeert,

componens" (de geheele wereldorde in Mij samenvattend), „et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, et deliciae meae esse cum filiis hominum." Prov. 8, 30—31. Zie over de twaalf *mirabilia* — „memoriam fecit mirabilium suorum" — der Eucharistie : Lessius, *De perfect. moribusque divinis*, L. 12, c. 16.

171. *zijn schepter met ons deelt.* „Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo : sicut et Ego vici, et sedi cum Patre meo in throno eius." Apoc. 3, 21.

Met deze strophe, gewijd aan de zaligmakende *liefde*, wordt de schildering van het geluk des hemels, in de wonderen van het Sacrament afgespiegeld, voltooid en tevens het slot des gedichts voorbereid. Die schildering, als men ziet, bevat alles, al de *dotes animae et corporis beatorum* : in de 1^e der drie strophen toch wordt de *impassibilitas* en *claritas*, in de 2^e de *subtilitas* en *agilitas corporum* aangeduid ; in de 1^e wordt mede, zijdelings, gewezen op het *lumen gloriae*, waar de *visio beatifica* uit voortvloeit ; in deze 3^e wordt de *amor beatificus* herdacht, met de daarmee gepaarde *gaudium* en *pax*, en dat alles voor *eeuwig* : geen dood, geen scheiding meer !

172. *En woelend hart!* enz. Men denke aan 't bekende woord van Augustinus : „*Fecisti nos ad te, Domine, et irrequietum est cor nostrum donec requiescat in te !*" Conf. L. 1 c. 2.

173. *Als ieder mint, als liefde liefde kweekt* : als God ons allen en ieder bemint, als allen God beminnen en in en om God

Als Hij regeert, die weer van verre kusten
175 In de armen voert en 's vijands boeien breekt !

XXIV.
*Verlangen
naar dat
oogenlijk.*

Stort, liefdebron ! stort uit uw blijde golven !
Mijn boezem dorst ... de nacht daalt om mij heen ...
Zwicht, wereld, zwicht ! van u — in puin bedolven —
Wil mijne ziel haar Redder tegentreën !

XXV.
*Breekt het
daar niet
reeds aan ?*

180 Komt reeds door het laatste duister

elkander en alles wat Hij bemint, en de liefde onophoudelijk wederliefde verwekt, welke der liefde tot nieuw voedsel strekt. P. Lessius, het beeld der zon in de *visio beatifica* voortzettend, zegt van de zaligmakende liefde : „Sicut sol illustrat inferiora et per lumen excitat in illis calorem, qui ea sursum versus solem trahit : ita Deus, qui est sol mundi spiritalis, in mentes subiectas infundit lumen sapientiae, et per hoc lumen excitat calorem amoris, quo mentes sursum trahuntur et Deo coniunguntur. Hoc modo iuxta S. Dionysium in amore est perpetuus circulus et motus circularis ... Est ibi perpetua a Deo egressio et perpetua in illum regressio” (*De Summo Bono*, L. 2, c. 12). Het is de voltooiing van het „Uit-en-in- en overvlieten” van v. 63, en het volmaaktste beeld van het „Storten neder, keeren weder” der vv. 201—2.. Verg. bl. 38.

Overgang : „Ad haec audita inardescit animus, iamque illic cupit assistere, ubi se sperat sine fine gaudere.” (S. Greg. M. *Hom. 37 in Ev.*)

176. *Stort, liefdebron !* enz. O bron der liefde, bron der Godheid, bronnen mijns Zaligmakers, stort uwe blijde wateren uit ! — Hier, in dit leven, zijn die wateren nog met bitterheid vermengd, hier moeten wij „’t verblijden van het lijden” smaken, hier „de goddelijke smart drinken” ; maar ginds stroomt uit de volle, openstaande Bron niets dan louter genot, onvermengde vreugde, eeuwige zoetheid ; dan ten volle : „Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris !” Is. 12, 3.

die hier des vijands boeien verbrak en den balling uit het verre land in de armen zijner dierbaren terugvoerde !

O bron der liefde, haast u uw blijde golven uit te storten ! Mijn hart brandt van begeerte zijn dorst aan u te stillen 't is of nachtelijk duister mij omhult, mij de werkelijkheid onttrekt ... ja, aarde, verdwijn, verzink ! want mijne ziel smacht naar het oogenblik, waarop zij van uw puinen, zegevierend, haren goddelijken Redder te gemoet zal snellen !

Zie ! breekt door de laatste duisternis de morgenschemering

177. *Mijn boezem dorst.* — „Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te, Deus ! Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum : quando veniam et apparebo ante faciem Dei ?” Ps. 41, 2—3.

„Iesu, quem velatum nunc aspicio,
Oro, fiat illud quod tam *sitio* :
Ut te revelata cernens facie
Visu sim beatus tuae gloriae ! ”

de nacht. enz. Om *daalt*, dat op een bepaald verschijnsel wijst, hebben wij onze eerste opvatting in den boven aangegeven zin gewijzigd.

178—79. *Zwicht, wereld, zwicht !* — wereld, aarde, verga ! verzink ! mocht uw laatste dag reeds verschenen zijn en ik uit uwe asch en puinen mijn Verlosser, mijn Redder, zegevierend, van liefde blakend te gemoet vliegen !

Overgang : En inderdaad, zie ik ginds door het laatste duister van den aardchen nacht het licht van den eeuwigten dag reeds niet schemeren ?

180. *Komt reeds,* enz. Hier herinnere men zich de schoone regelen uit Broere's *Maria* (*Kath. D.* 27 bl. 12) : „Maar de liefde ? Loopt ze gevaar van te dwalen ? Neen, zij kan het zelfs niet. Wat men hare dwalingen noemt, zijn hare spelingen, hare zoete overdrijvingen, hare vlammeende pijlen, die ze te hoog schiet, maar om ze juist te doen vallen op het eigenlijke doel. De

Geen verschiet?
Siddren van verborgen luister
Ginds de rozenkleuren niet?...
Hoor! het klapwiekt!... Hoor! daar rijzen
185 Zilvren stemmen, die Hem prijzen!...
Hallel! Hallel! 't Licht ontgloort!
Dáár, met donderend akkoord,
Breekt de Oneindigheid hervoort!

Glorie komt uit Glorie jagen!
190 Niet als zeven scheppingsdagen:

XXVI.
*Gesicht
der heerlijkheid
van Christus'
hemel-
rijk.*

liefde ontwijkt niet aan den dag. Zij juicht in het licht en diens ontelbare kleuren; zij snelt de zon der heerlijkheid in den hemel te gemoet! Want de liefde staat niet, zij zweeft, zij vliegt; ja zij is altijd in den hemel, want alles strekt haar ten vleugel en Christus ziet zij overal.

Echter er zijn van die oogenblikken dat zij ontvlamt, dat zij opvaart als de gloeiende lucht, dat zij nadert tot daar, waar *de laatste dunne nevel op het punt is van te verdwijnen*. Dan ziet zij den Bruidegom van verre staan en schreit....."

182—3. *Siddren van verborgen luister ginds de rozenkleuren niet?* — De *rozenkleuren ginds* in 't „verschiet”, het rozenkleurig verschiet, de rozenkleurige lucht en wolken aan den gezichteinder — *sidderen*, beven, trillen — *van verborgen luister*, van den hemelschen luister, dien zij verbergen in haar schoot, maar die reeds schemert door het rozenkleurig wolkgordijn, die op het punt staat door te breken: gelijk de dageraad, blozend van het opkomend zonnelicht, onder welk beeld hier de Godheid wordt voorgesteld. Men merke den *climax* op in de beschrijving van dit zich voor de oogen des dichters trapsgewijze ontrollend taferel der heerlijkheid Gods, en vergelijkte het met de verzen van den aanhef: „En als 't geluid van donderslagen” enz.

Nadat de dichter in den laatsten regel der vorige strophe God met het meer algemeene woord „Oneindigheid” heeft aangeduid,

reeds niet heen? — Is 't niet, of ginds de rozenkleurige wolken sidderen onder het wicht des goddelijken luisters, dien zij in haar schoot verbergen? ... Hoor, daar kleppen vleugelen! hoor, daar gaan zilveren stemmen op, die Hem, den Godmensch, lofzingen! Halleluja! de Zon der Godheid stijgt ten hemel! Daar, onder het losbarsten van donderende akkoorden, treedt de oneindige Godheid te voorschijn!

Goddelijke heerlijkheid straalt van goddelijke heerlijkheid uit! Niet als bij de schepping, in opeenvolging van zeven woorden, zeven dagen: 't is het ééne Woord, dat God spreekt

beschrijft hij hier in 't bijzonder de drie Personen in 't ééne goddelijke Wezen, maar zoo, dat, overeenkomstig zijn doel, de tweede persoon, het Woord, op den voorgrond treedt. In de vorige strophe hoorde hij nog slechts „zilveren stemmen”, „donderende akkoorden”, hier verneemt hij duidelijk de woorden zelve van den zezang; de lichtstralen worden hoe langer zoo klaarder, de liefdestroomden zwellen hoe langer zoo hooger voor zijn blik en hij sluit zijn zang met het stamelen zijner onmacht, om uit te drukken wat geen oog gezien, geen oor gehoord, geen menschelijk hart ooit bevroed heeft.

189. *Glorie komt uit Glorie jagen*: de Glorie des Zoons uit de Glorie des Vaders, de heerlijke Zoon wordt voortgebracht door den heerlijken Vader; *jagen* — van het Licht, dat wordt uitgeschoten door het Licht des Vaders en waarvan de „glorie, die Hij op een kring van wolken schiet” (v. 2) slechts een zwak schaduwbeeld vertoont; in het *jagen* ligt tevens de ontzaglijke, oneindige *barenskracht* des Vaders uitgedrukt. Zie het aangeteekende op v. 1.

190. *Niet als zeven scheppingsdagen*: niet als de eindige glorie der schepping, die slechts in opeenvolging, met afwisseling van morgen en avond ontstond, die bovendien *schepping*, d. i. voortbrenging uit het *niet* en buiten God was: terwijl het hier is voortbrenging uit en in den schoot Gods, van eeuwigheid geheel.

't Is één dag, één enkel Woord !
De eeuwge Vader,
Hij komt nader
In den ongeschapen Zoon !
195 Myriaden
Wezens baden,
Zonnen drijven om zijn troon !
Liefde's stroomen,
Voortgekomen
200 Als Hun beider vlammenkroon,
Storten neder,
Keeren weder,

191. 't Is één dag, één enkel Woord ! 't Is het ééne Woord, door den Vader gesproken op den éénen dag van 't eeuwige heden : „Filius meus es tu: Ego hodie genui Te.” Ps. 2, 7. De H. Augustinus noemt de eeuwigheid „aeternum hodie” — het *nunc stans* der School. Dat is o. i. de naastbedoelde zin. Niets belet echter bij *dag* daarenboven aan den Persoon des Woords zelve te denken, als stond er: 't Is één Licht, één enkel Woord ! één daglicht, dat door onze vele, aardse dagen, door de zes scheppingswoorden en dagen als van verre wordt weerkaatst; en de beide zinnen vereenigend: Hij, die op den éénen dag der eeuwigheid wordt voortgebracht en zelf de Dag, het Licht der Godheid is. Verg. Ven. Beda, *Comment. in Lucam*: „Dominus ipse se diem, suos vero Apostolos horas appellat, dicens: „Nonne duodecim horae sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit.” Et in Psalmis praecipitur: „Bene nuntiate diem de die, salutare eius”, hoc est, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Sed et multis Sanctae Scripturae locis per tres dies mysterium Trinitatis ostenditur.”

192—4. *De eeuwge Vader*, enz. In deze drie verzen wordt o. i. gewezen op die eigenschappen der goddelijke Personen, welke de Theologie *circuminsessio* noemt waardoor, krachtens de éénheid van Wezen en het werkelijk onderscheid der drie Personen in de Godheid, de drie Personen in elkander, schoon werkelijk onderscheiden, leven en bestaan: *mutua inexistencia trium Personarum*. (Cfr Franz.

op den éénen dag van zijn eeuwig heden ! Zie, daar nadert de eeuwige Vader, levend in den ongeschapen Zoon ! In de lichtzee, die zijn troon omgolft, baden wezens, drijven zonnen zonder tal ! De goddelijke stroomen van Beider wederzijdsche Liefde, die Hen als met vlammen omkroont, storten neder van den Vader op den Zoon, keeren van den

De Deo Trino. Thes. XIV. Daarom zegt de dichter, dat de Vader *in den Zoon* — en deze bijgevolg in den Vader, en de H. Geest in beiden en beiden in den H. Geest — *nader komt*. Dit *nader komen* verstaan wij eenvoudig van het naderen tot den ziener, als zeide hij . „ik zie hen nader komen, zij naderen mij.”

195—7. *Myriaden wezens baden*, enz. De hemelsche hofstoet der goddelijke Majesteit, tronend als in een zee van *zonnen* ; een aanschouwelijk beeld voor „het ontoegankelijk licht”, waarvan de Apostel spreekt (1 Tim. 6, 16), „het grondelooze licht”, waarvan Vondel zingt en Bilderdijk, als hij zegt (*Geestenwareld*, v. 525 vlg.) :

en wat zag ik ? Myriaden
Van wezens, die in 't Licht, als eigen hoofdstof, baadden,
Omringden me, en hun heil vloot over in mijn borst” ;

terwijl hij elders met ontzettende kracht van uitdrukking dat licht schildert als den troon van God „omnevelend”.

198—203. *Liefde's stroomen*, enz. Voorstelling van God den H. Geest, den stroom van Liefde, die *nederstort* van den Vader in den Zoon, die *wederkeert* van den Zoon tot den Vader ; die Beiden als met *vlammen kroont*, omdat de H. Geest, uit Vader en Zoon als uit één liefdebeginsel voortkomend tevens als de afsluiting, de bekroning der Allerheiligste Drieëenheid vormt. Verg. het exordium van Bossuet's preek *Sur le mystère de la Sainte Trinité* : „Quand je considère en moi-même ... que là nous verrons le vrai Fils de Dieu sortant éternellement du sein de son Père, et demeurant éternellement dans le sein du Père ; que nous verrons le Saint-Esprit, *ce torrent de flamme*, procéder des embrassements mutuels que se donnent le Père et le Fils, ou plutôt qui est lui-même l'embrassement, l'amour et le baiser du Père et de Fils :

- Klaatre door den zegetoon !
„Halleluja ! Hij regeere !
205 „Hem zij heerlijkheid en kracht !
„Hem zij dank en lof en eere !
„'t Schuldloos Lam, voor ons geslacht !”
En de stralen, die er varen,
Waaruit duizend geesten staren,
210 Zij verheldren, zij verklaren !
„Heilig ! Heilig !” galmt het weer ;
En de stroomen, die er vlieten,
Zwellen hooger, en vergieten
Zich met duizelend genieten !
215 Immer ! immer ! en nog meer !

mon âme est ravie, Chrétiens !” etc. En de groote bisschop van Poitiers : „Cette nature, où bouillonnent (*jagen*) le mouvement et la vie, et où l'infinie puissance et l'infinie intelligence s'embrassent dans un flux et reflux d'éternel et infini amour.” (Pie, *Œuvres*, T. 5, p. 83.)

204—7. „Halleluja ! *Hij regeere*, enz. Het zegelied der hemelingen ter eere des Verlossers.

„Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem !” Apoc. 6, 12.

't Schuldloos Lam, voor ons geslacht ! — die ook „als geslacht” tot de voleinding der eeuwen op aarde verblijft in de H. Eucharistie, ter herinnering aan zijn werkelijke slachting ingesteld en deze onophoudelijk op onbloedige wijze vernieuwend.

208—10. *En de stralen*, enz. met de trits parallelverzen 212—14 : *En de stroomen* enz. verstaan wij, de eerste van het licht, de tweede van den stroom, die uitgaan van den troon der Godheid, symbolen der zaligmakende aanschouwing en liefde van de hemelbewoners. De dichter ziet dat licht en dien stroom toenemen, evenals Hij den Vader naderen ziet. Of men kan desbelievend dat verhelderen en zwellen verklaren van een

Zoon tot den Vader weder, klateren door het zegelied heen, dat de zaligen aanheffen : „Halleluja ! Het onschuldige Lam, voor ons geslacht, regeere ! Heerlijkheid en kracht komt Hem toe ! Dank, lof en eere worde Hem gebracht !”

En de lichtstralen, die er uitgaan van Gods troon en waarin men duizenden geesten in zaligende aanschouwing verzonken ziet, worden al helderder en klaarder ! En opnieuw weergalmt het : „Heilig, heilig !” En de liefdestroomen, die uit den troon ontspringen en de stad Gods verblijden, zwellen al hooger en hooger, onuitsprekelijk genot om zich uitstortend ! En dat alles voor immer, voor immer, in eene eeuwigdurende volheid, waarvoor wij, stervelingen, geene woorden vinden !...

bijkomende vermeerdering van glorie (*gloria accidentalis*) in de gelukzaligen, zooals dat in den „Constantijn” op dergelijke wijze geschilderd wordt. *Waaruit duizend geesten staren* dient o. i. opgevat van 't den toeschouwer *aanstaren* der geesten uit dat licht : de dichter ziet alles vóór zich als op eene schilderij met engelenkopjes enz. Cfr. Ps. 35, 9—10 : „Inebriabuntur ab ubertate domus tuae : et torrente voluptatis tuae potabis eos. Quoniam apud te est fons vitae : et in lumine tuo videbimus Lumen”.

215. *Immer ! immer ! en nog meer !* Cfr. Exod. 15, 18 „Dominus regnabit in aeternum et ultra”. (Cfr. Mich. 4, 5) Hyperbolische uitdrukking voor een duur, zoo lang als wij ons dien kunnen denken, met de toevoeging, dat hetgeen wij ons daarbij voorstellen door de werkelijkheid nog ver overtroffen wordt, en deze door ons niet volkomen uit te drukken is. Verg. het slotkoor van Racine's *Esther* :

„Que son nom soit béni ; que son nom soit chanté !
Que l'on célèbre ses ouvrages
Au delà des temps et des âges,
Au delà de l'éternité !”

waarop P. Sengler in zijn voortreffelijke noten aanteekent : „Cette hyperbole, d'une audace extraordinaire, ouvre à l'imagination étonnée un horizon sans bornes, et donne quelque idée de ces

siècles qui se succèdent sans fin dans l'éternité de Dieu. C'est finir" — en wie acht dit niet van volle toepassing op de Dithyrambe? — „par le sublime de l'Ecriture une [poésie] toute pleine de son esprit". Wij voegen er bij : het is al stamelend den lofzang eindigen der liefdewonderen van het goddelijk Woord en juist door de erkenning der menschelijke onmacht om de gloriën zijner liefde uit te spreken, dat vleeschgeworden Woord, des Vaders glorie en de onze, zoo luid mogelijk verheffen : „*Gratias agimus tibi propter magnam Gloriam tuam !*"

En aldus is de cirkel voltooid ; zoo sluit deze zang der liefde waar hij begon : in Hem, die de A en Ω, begin en einde van alles is. Evenals de heilige zanger, in hooger zinnigheid, volgt deze gewijde dichter de goddelijke Zon, het vleeschgeworden Woord, op hare wondervolle baan, die uitgaat van het hoogste der hemelen en in het hoogste der hemelen wederkeert. Hij ziet die Zon in 't eeuwig licht des Vaders, hij ziet haar schuilgaand wel is waar achter de blanke „wolk," maar toch ! niemand van goeden wil, die zich aan den gloed harer „blikken" onttrekt ! Ja, in den loop der tijden — de mirakelen der H. Stede getuigen — schiet zij hare stralen door de wonderbare wolk heen, als om allen toe te roepen : komt tot mij en gij zult verlicht en verkwikt worden ! Wie niet doof is voor die stem, wie gelooft en bemint, zal eeuwig leven, de Zon van 't menschgeworden Woord eens in volle glorie aanschouwen en genieten.

Paralleelplaatsen uit BROERE's poëzie
met plaatsen uit de Dithyrambe.

Bijna gelijkluidend met den aanhef der Dithyrambe zijn deze verzen uit den „Constantijn” :

... Toen zij op Haren troon de Godheid zagen blinken
Met glorie, die Ze niet op lucht of wolken spreidt,
Maar uitstort in zich zelf en Hare oneindigheid (1).

Met het begin en het slot der Dithyrambe (vv. 1—11 en 189—215) vergelijke men deze verhevene plaats uit den „Constantijn” :

In eene zee van licht, een afgrond, eindloos hoog,
Waarin de hemel zelf met zijn onmeetbren boog
Vergaat en in verdwijnt, dáár woont Gods eeuwig Wezen.
De cherub, die tot Hem al juichend opgerezen,
De wieken om zich heen als vlammen waaien doet,
Hij naakt de kringen niet van dien onpeilbren gloed ;
De Godheid is 't alleen ! 't Is, van de stilte omgeven
Der eeuwigheid, dat dáár de Vader van het leven
Zijn eigen Glorie teelt, het Licht uit Licht ontgloeit,
En Liefde uit beider vlam met beiden samenvloeit.
Oneindig heiligdom ! waar de oorzaak aller dingen
Berust ; geheimen, niet van engelen te doordringen,
Van leven en van dood, van toekomst en van lot
Bewaard zijn ; zaligheid, geen meegedeeld genot,
Maar eigen wezen is, niet vatbaar voor volmaken,
De Waarheid in 't bestaan en Liefde's levend blaken (2) !
Dan uit dien afgrond ook wordt het gedruisch gehoord
Van d'eeuw'gen oceaán ! de nagalm van Gods WOORD

1. *Gedichten*, bl. 89.

2. Versta : de zelfstandige, levende *Waarheid en Liefde*.

Klinkt uit die diepten en doorzweeft de hemelrijen.
O wellust, o genot, o eindeloos verblijven,
Waar dan de geesten in verzinken, waar 't gemoed
Bij smelt in vlammen van een eeuwgen liefde gloed !
De heemlen duizlen, en de vreugd met volle stroomen,
Een storm, een vloed gelijk, die uitbarst uit zijn zoomen,
Weerkaatst, en overstelpt dit koninkrijk van vree.
Het is dat Woord, dat eens het licht verrijzen deê,
Het niet ten aanzijn riep, dat geene stoflijke ooren,
Neen, zielen indringt, haar de waarheid niet doet hooren,
Maar schouwen met het oog in d'ongeschapen glans.
O God ! U zien zij, U haar naadren op den trans,
Die alle heemlen kroont ; van uit die lichte kolken,
Daar drijft de troon uit voort van bliksemende wolken :
Hij daagt d'Almachtige, den Vader, die den voet
Zet op een starrenboog ; de Zoon, wien zonnegloed
Van waarheid en genâ komt stralen van het wezen,
Zit aan zijn rechterhand ; daar ⁽¹⁾, uit Hen opgerezen,
De Heilige Geest het vuur, waarin zijn vleugel baadt,
Als in omhelzing weer op beiden nederslaat !

O aanblik van een God, drievoud, en één in wezen !
Gij zijt het, die de ziel, van stof en dood genezen,
Doet leven, gij alleen 't genot der zaligheid !
Al 't schoon, door de Almacht op de schepping uitgespreid :
Der vriendschap rein gevoel, het hoogste liefdeblaken,
Verrukking, waar de geest eens wijzen bij zijn waken
In opvliegt, waar de band des lichaams, die hem boeit,
Van siddert en verteert, genade, in 't hart ontgloeit,
Die Godes samenspraak den stervling doet genieten —
Wat zijn zij ? Druppelen uit de stroomen, die daar vlieten,
De schaauw van 't licht, dat daar de levende Orde spreidt,
Het sterven bij 't bestaan, het niet bij de eeuwigheid ⁽²⁾ !

¹ 1. *terwijl*.

² 2. *Ged.*, bl. 93—95.

Met vs. 12—28 :

*"En als 't geluid van donderslagen,
Dat over de eeuwige bergen holt" enz.*

en vs. 204—207 :

„Halleluja ! Hij regeere !" enz.

Het hemelsche gebergt verschokte, levensstroomen
Ontsprongen, en de roos der vreugd aan hunne zoomen
Sproot uit in nieuwen dag, van 't aanzicht Gods gestraald.
De schepping zelf vernam wat zegen was gedaald ;
En of een andre reeks van eeuwen zoude ontrollen,
Zóó donderde op eenmaal 't gezang der wereldbollen,
Wier loop de tijden telt, met nieuwe kracht omhoog.
Toen zag men de engelen elkander voor Gods oog
Omhelzen, toen begon met luiten en met snaren,
Als 't bruisen eener zee, het lofied op te varen,
Dat alle heiligen verhieven tot Gods eer :
„Ja, waardig is het Lam, der eeuwen Opperheer,
„Te ontvangen lof en dank ; Hij is voor ons gestorven,
„Hij overwon alleen, Hij heeft ons heil verworven ;
„Aan Hem zij glorie, kracht en macht en majesteit !
„Amen ! Regeere Hij tot in der eeuwigheid" (1) !

En elders (2) :

Scheen hij een berg, die zwart in 't vallend onweer staat,
En van de donders beeft, op zijne kruin aan 't rennen.

Bij „*t Wolkenjagen*" van vs. 14 :

Toen zag men overal de ontelbre geestenscharen
Bewegen, toen alom door 't eeuwig daglicht varen,
Als wolken, waar de wind in omjaagt en in woelt (3).

1. *Ged.*, bl. 103.

2. *Ged.*, bl. 177.

3. *Ged.*, bl. 92.

Bij het „*Vleuglen ruischen*” (vs. 19) en het maatgeluid der „*sferen*” (vs. 24—28) :

Als 't lieflijk gorgelen, waarmee door de valleien,
Na vruchtbre regenvlaag, de stroomen zich verspreien,
Zoo was het vlerkgeruisch, dat door den ether vloog.
Eerst na 't bereiken van den laatsten hemelboog,
Waar 't zware maatgeluid der wentelende sferen
Ineensmelt, en zij zelf' met siddding wederkeeren
Voor eene oneindigheid, wie geene starrenbaan,
Wat eeuwen ze ook omvat, kan in haar kring beslaan,
Toen schoten de engelen hun aangeboren luister
Al stralend om zich uit ⁽¹⁾.

Voor den zang en dans der sterren, vergelijkte men nog b. v.

Schepping ! al uw kleuren wemelen,
Met den harpslag van de hemelen
Smelt uw bruiloftslied ineen :
't Evenwicht dreunt van uw krachten ⁽²⁾.

Of in den „*Oorsprong der Liefde*” :

Hoog zien wij de starren rijzen
In 't doorschijnend luchtverschiet ;
Maar zoo hoog als Liefde's oorsprong
Gaaf de dans der starren niet ⁽³⁾.

Hoe gaarne Br. het gezang der hemelkoren bij het bruisen der „groote wateren” vergeleek :

„*Zee door zee ! zoo gaan de zangen !*”

ziet men uit menige plaats van den „*Constantijn*” :

Als 't woelende gedruisch der waatren, als de orkaan
Met al zijn stemmen, die door lucht en wolken slaan,

1. *Ged.*, bl. 88. — 2. *Ged.*, bl. 350. — 3. *Ged.*, bl. 390.

Zoo was het juichen aller talen, aller tongen
En volken om Gods troon ; zoo, zonder eind gezongen,
Weerklonk van kring tot kring het hemelsch bruiloftslied... :

„... — 't gejuich der geesten zonder tal
Vermengt zich als een zee met 's werelds lofgeschal ...

En welhaast, als een zee aan 't wentlen, golfde en vloog
De kreet der heiligen van kring tot kring omhoog ⁽¹⁾.

vs. 43—45 : „*Blanke bloem van korenaren*” enz., in verband
met het begin : „*De Glorie*” enz. :

Waar zich Gods aangezicht onthult,
Waar Licht uit Licht den troon vervult,
En rondstraalt door de hemelkringen,
Daar schalt der engelen koorgeluid,
Daar slaat de stem der schepping uit
En hoort Hij alle sferen zingen.

Maar wie, wanneer Hij op deze aarde
Uit liefde tot ons nedervaart,
Slechts blankheid toont van 't tarwekoren,
Zijn glorie wegdruipt met den schijn
Van uitgegoten druivenwijn,
Wie dan, wie doet den lofzang hooren ⁽²⁾ ?

En in het vers „*Op de eerste H. Misofferande van den
Wel Eerw. Heer B. J. Hafkenscheid*” :

„Oneindig God !” zoo klinkt der zaalgen lof,
„Als tarwebloem toont Ge U aan stoflijke oogen ;
„Maar, meer Ge daalt in d'afgrond van het stof,
„Te meerder gaat Uw luister zich verhoogen.
„Uw wijsheid was 't, die zulk een zielspijs vond,
„Uw almacht komt Uw liefde hier te stade ;
„En welk een lof ook 't firmament verkondt,
„Ach, eindloos meer blinkt hij in Uw genade ⁽³⁾ !”

1. *Ged.*, bl. 90, 137. 223. — 2. *Ged.*, bl. 341. — 3. *Ged.*, bl. 345.

vs. 52 :

„En viert den grooten bruiloftsnacht ...

't Is stilte vol geheim, de bruiloftszaal, de nacht,
Waarin de ziel met smart, op haren Bruigom wacht ⁽¹⁾.

vs. 55 :

„De geestenwacht" enz.

De Algoedheid liet den mensch, van dood en hel omgeven,
Niet in 't gevaar alleen ; nauw treedt hij in het leven,
Of op zijn schreien daalt een hemelwachter af,
Die heimlijk hem omhelst en bijblijft tot aan 't graf.
O liefde zonder maat ! 't is engelen bevolen,
Om met den sterveling op aarde rond te dolen
En nog om zijne koets te waken als hij rust.
Zij zijn die morgenwind, die hem zijn voorhoofd kust,
Als na 't ontwaken hij ten arbeid weer gaat keeren ;
Zij zijn 't wier heilig schild de pijlen af blijft weren,
Waarmede de afgrond uit zijn kloven hem beschiet,
En voor wier vlammen zwaard de helleeuw henenvliedt ;
Zij die, als hij voor God ter aarde neergebogen
Den wensch van 't innig hart gaat zenden naar den hoogen,
De zinnen stillen door de schaduw en 't gestreel
Van de uitgebreide wiek, dan zijne ziel geheel
Doorgloeien, uit dit stof ten hemel leeren vluchten
En woorden fluisteren en onuitspreekbre zuchten,
En de uitgestorte beë met vroolijk vleuglenslaan
Tot voor den hoogen troon der Godheid brengen gaan ⁽²⁾.

vs. 65 :

„En wellust droefenis" ! ...

De blijdschap die uw jeugd geniet,
Neen, neen ! zij is de hoogste niet,
Ze is in de zorg u voorgezongen :

Er is een heil, door leed bereid,
Er is een vreugd, die tranen schreit,
Een leven, aan den dood ontwongen.

.
O prijs! o kroon! door deugd behaald,
Waarom de smart als glorie straalt,
En tranen boven paarden blinken!
Gij kwijnt niet weg, gij valt niet af,
En praalt eens boven dood en graf,
Waar zonnen gloeien, die niet zinken.

Ja reeds op aard wordt dat gesmaakt,
Wat eeuwig, eeuwig zalig maakt,
Wat nog uw jeugd niet werd beschoren:
Het heil, door zorgen voorbereid,
Waarbij het hart van blijdschap schreit,
De vreugde, uit leedgevoel geboren ⁽¹⁾.

vs. 67 enz.:

*„Hier — bid, mijn ziel! Hier is uw vragen
Een offer Hem van welbehagen;
Hier sta uw eigen leven af,
En geef u zelve weer aan die zich zelve gaf.*

*Hier bid! Laat 't uur u niet ontglippen:
De wonde bloedt! Zet uwe lippen
Aan dit voor U doorstooten hart! ...
Ken 't verblijden
Van het lijden,
Drink de goddelijke smart!” ...*

*„Waarom, waarom zooveel lijden?”
Vraagt ge in opgetogenheid,
„Wordt ons kwaad dan afgewasschen
Door de tranen, die Hij schreit?”*

Lieve kindren ! hoort zijn woorden
Aan zijn allerlaatste maal :
Hij nam brood, sprak zijnen zegen,
Brak het, en dus was zijn taal :
„Neemt en eet ! dit is mijn Lichaam,
„Drinkt hieruit : het is mijn Bloed !”
Zoo heeft Hij weleer zijn jongren,
Thans U, uit zijn hart gevoed ;
Vleesch zijt gij van Hem geworden,
Zijn gebeente is uw gebeent,
Zoo wordt ook zijn leed uw lijden,
Zijn 't uw tranen, die Hij weent !
O, mijn kindren ! wat erbarmen !
Klemt Hem, klemt Hem in uwe armen,
Zet uw mond aan 't open hart ;
Drinkt er, drinkt er zijn ontfermen,
Drinkt er goddelijke smart (*)!

O stilte vol geheim ! Wat, in uw schemerlicht,
Gebeurde er tusschen God en 's vromen ziel, bij 't scheiden
Der neevlen, die zich nog om hunne omhelzing breidden ?
Sabinus ! hier voltrok in eeuwge liefdevlam
Zich 't offer van uw hart ; God boodt ge 't, en God nam
't In welbehagen aan (²)

vs. 108—9 :

*„Gij, geesten ! op uw vleugelslagen,
Als vlammen waaïend, voortgedragen,” . .*

De cherub, die, tot Hem al juichend opgerezen,
De wicken om zich heen als vlammen waaïen doet (³).

... En ademt door de lucht
Den hoogen geestengloed, dien hem de heemlen schenken,
Mij toe uit zijne vlucht (⁴).

1. Ged., bl. 364—365. — 2. Ged., bl. 278.— 3. Ged., bl. 93. — 4. Ged., bl. 368.

Nog op den vroegen dag, bepaald voor 't feestvertoon,
Behing men lijst en zuil met plooiende gordijnen
Van licht Armenisch groen, en purper, welks weerschijnen
In 't golvend nat gewaai van vlammen bracht voor 't oog ⁽¹⁾.

Of als heel de aard in sluimer licht,
Omwaaien hem in 't nachtgezicht
Gods schrikbare openbaringsvlammen ⁽²⁾.

vs. 136 :

Galmt luider steeds haar schrikbaar uitgehaalde toon !"

Een der aartsenglen vloog tot midden voor den troon ;
Daar hief hij zijn bazuin, waarvan de schrikbre toon
Op éénmaal aller oog deed naar deze aarde keeren;
Niet slechts der heilgen, die voor 't aangezicht des Heeren
Den engel zagen staan : de klaterende schal
Schoot als een donder tot de palen van 't heelal,
En al de geesten die op zon en starren wonen,
Verhieven zich op eens van hunne gouden tronen
En wendden hunnen blik verwonderd naar beneên ⁽³⁾.

vs. 146—47 :

*„Spuwte de brand, met vonkenloover,
Bliksemstraal en slag te voor !"*

Dan slingren in de vlam, die 't nachtgewelf doorspuwde ⁽⁴⁾.

Haar licht brak uit, de waarheid kwam te voor,
Die al wat is, bezielt met hare vonken ⁽⁵⁾.

vs. 180 :

„Komt reeds door het laatste duister" enz.

Op den wickslag van Gods engelen
Die zich in deez' bede mengen,
Steeg mijn vlotte ziel omhoog.

1. Ged., bl. 207. — 2. Ged., bl. 354. — 3. Ged., bl. 103—104. — 4. Ged., bl. 187.
— 5. Ged., bl. 349.

Hun bazuinen wederklonken ;
Wolken ! gij waart weggezonden ;
Open sprongt ge, starrenboog !
't Licht, het licht, waarin verdronken,
Rij aan rij de zaalgen blonken,
Schitterde in mijn starend oog (¹).

vs. 189 :

„Glorie komt uit Glorie jagen, enz.”

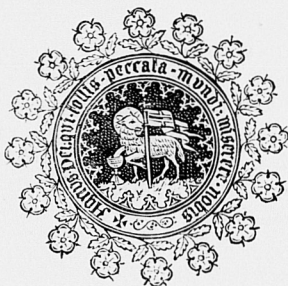
't Breekt uit ! 't breekt uit — het licht ! Van heerlijkheid
[omgloord,

Uit welker vlammengloed onzetzbre geesten staren
En stemmen klateren en bliksempijlen varen,
Daalt JEZUS, 't eeuwig Woord des Vaders, naar bencên.
Hij is 't ! De Redder is 't ! Nog waait om zijne leên
Een kleed met bloed bespat gelijk met purpervonken.
Hem is de heerschappij van al wat is geschonken ;
Zijn voorhoofd is bedekt met kronen ; OPPERVORST
Staat op den gordel, die zijn lichtgewaden torst.
Als met één slag geveld, zoo vielen alle scharen
Terneder voor den God, die op hen aan komt varen ;
De grijsaards werpen Hem hun kronen te gemoet,
En zinken van hun troon en vallen voor zijn voet (²).

Deze plaatsen waren nog met andere te vermeerderen,
doch wij moeten ons beperken. Intusschen willen wij de
opmerking niet verzwijgen, dat o. i. voor het ware verstand
van Broere's geschriften vooral het beginsel geldt : verklaar
duistere plaatsen uit duidelijkere van denzelfden schrijver,
verklaar Broere zooveel mogelijk uit Broere zelve. De reden

hiervan ligt in het oorspronkelijke der beschouwing en het eigenaardige sommiger uitdrukkingen, die, het valt niet te ontkennen, ook niet zelden door zekere, gewilde of niet gewilde onbepaaldheid meer dan ééne opvatting toelaten.

Bijlagen.

I

DE „GLORIE.”

A. *Definitie* : „Gloria est clara cum laude notitia.”

Deze gewone bepaling van *gloria* schijnt aldus letterlijk het eerste voor te komen bij den H. Augustinus. De uitgevers toch van den H. Thomas waarschuwen ons, dat de H. Leeraar, waar hij in zijne beide *Summae* den H. Ambrosius als zegsman opgeeft, verkeerdelijk den meester noemt in plaats van diens grooten leerling. De H. Augustinus op zijne beurt beroept zich op Cicero, en deze, de *gloria* omschrijvend, herinnert weder kennelijk aan hetgeen bij Aristoteles staat aangeteekend. Vandaar zegt P. Suarez (T. 9, Lib. VIII. *De causis habitualis gratiae*, C. I, n. 3.) : „Gloria Dei quae extra ipsum est, consistit in clara et publica eius *notitia* (hier althans blijkbaar in passieven zin te verstaan : *gekend zijn*) cum laude : haec est generalis ratio gloriae proprie sumptae, iuxta generalem descriptionem gloriae proprie sumptae, traditam a Cicerone, Aristotele, Augustino, D. Thoma et aliis, quod gloria sit *clara cum laude notitia*.” Ten gerieve des lezers en om tevens uit hare genealogie den zin dezer definitie te verduidelijken, schrijven wij hier bij elkander de plaatsen uit, waar de drie eerstgenoemde wijsgeeren de *gloria* bepalen.

a. Aristoteles, *Lib. I Rhet.*, c. 5, n. 7 (13) zegt :

„Ευδοξία δ' ἐστὶ τὸ ὑπὸ πάντων σπουδαῖον ὑπολαμβάνεσθαι, ἢ τοιοῦτον τι ἔχειν οὐ πάντες ἐφίενται, ἢ οἱ πολλοί, ἢ οἱ ἀγαθοί, ἢ οἱ φρονίμοι. — „Bona vero existimatio est, cum quis ab omnibus virtute praeditus existimetur, vel cum aliquid eiusmodi habeat, quod omnes appetunt, aut multi, aut boni, aut

prudentes". Sylv. Maurus in h. l. „Gloria et fama est" etc.

b. Cicero. *De Invent.*, L. II, c. 55.

„Gloria est frequens de aliquo fama cum laude." Hetgeen hij elders aldus oratorisch omschrijft :

„Gloria est illustris ac pervulgata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum." (*Pro Marcello*, C. VIII). En zeer schoon noemt hij in de *Tuscul. Disput.*, L. 3, II, den roem de echo, het klankbeeld der deugd : „Est enim gloria ... consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute : ea virtuti resonat tamquam imago."

c. De H. Augustinus haalt in *QQ. LXXXIII q. 31* eenvoudig de woorden van Cicero aan, zonder meer : „Gloria est frequens de aliquo fama cum laude."

Tract. 100 in *Ioan.* geeft de H. Leeraar op de woorden : „Ille me clarificabit," na gezegd te hebben dat $\delta\delta\alpha$ zoowel *claritas* als *gloria* beteekent en deze twee woorden eensluidend zijn — „gloria namque fit quisque clarus et claritate gloriosus" — weder dezelfde definitie : „sicut autem definierunt antiqui latinae linguae clarissimi auctores, gloria est frequens de aliquo fama cum laude," en past dit vervolgens toe op de valsche en ware glorie van Christus (n. 1—2).

Lib. II (al. *III cont. Maximin. c. 13*) eindelijk schrijft hij : „Restat ergo ut soli sapienti Deo gloria sit per Iesum Christum, hoc est *clara cum laude notitia* (weder in passieven zin), qua innotuit gentibus Deus Trinitas : ideo per Iesum Christum, quia, ut alia taceam, ipse praecepit baptizari gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (Mt. 28, 19), ubi praecipue commendata est huius individuae gloria Trinitatis."

B. *Beteekenis van Gloria*, toegepast op CHRISTUS.

In welken zin wordt Christus de „Glorie des Vaders," de „hoogste Glorie Gods" bij uitnemendheid genoemd, en als God en als mensch ?

In antwoord op deze vraag, meenen wij de leer der meest

gezaghebbende schrijvers (') omtrent dit punt te mogen samenvatten als volgt.

Vooraf echter zij opgemerkt : a) dat oudere Theologen, als b. v. S. Thomas, Suarez ll. cc., het hoofdelement der *gloria* in de *notitia* stellen, en *laus* meer als oorzaak of als gevolg der *gloria* beschouwen ; terwijl Lessius en de meesten na hem als element der *gloria* ook *amor*, *gaudium*, enz. opnemen, en de *notitia* hierbij eerder als grondslag dan als hoofdfactor opvatten. Onderstaand overzicht berust op het eerste gevoelen.

b) Dat er in God slechts overdrachtelijk spraak kan zijn van *laus* : „quia laus consistit in solis *signis verborum*” (22^{ae} q. 103 a. 1 ad 3^m), maar dat om dezelfde reden het *Verbum* door de H. H. Vaders dikwijls „laus, hymnus Patris” wordt genoemd. Neemt men in God *laus* = *amor*, dan worden in II en III resp. de *cognitio* en het *Verbum* rechtstreeks, de *amor* en *Spiritus Sanctus* zijdelings bedoeld : *Verbum spirans amorem*. (Cfr 1 q. 43 a. 5 ad 2^m).

I. Gloria sumitur duplici sensu :

a) pro *excellencia* interna vel externa, ratione cuius aliquis dignus est qui cognoscatur et laudetur (*gloria obiectiva seu materialis*) ;

b) pro ipso hoc *cognosci* et *laudari*, iuxta vulgarem definitionem : „gloria et clara cum laude *notitia*” (*gloria formalis*).

II. Itaque duplex est etiam gloria Dei : *obiectiva* et *formalis* ; tum haec tum illa est vel *intrinseca* vel *extrinseca*.

a) Gloria Dei *intrinseca obiectiva* est ipsa excellencia infinita divinae essentiae ;

b) Gloria Dei *intrinseca formalis* est actus, quo Deus infi-

1. S. Thomas 12^{ae} q. 2 a. 3 ; 22^{ae} q. 103 a. 1 ad 3^m ; q. 132 a. 1 c ; *Cont. Gent.* L. 3 c. 29, *Exp. in Ep. ad Hebr.* c. 1 lect. 2 ; Suarez, T. 9, Lib. VIII c. 1 n. 3 ; Lessius, *De perfect. moribg. divinis*, L. 14 c. 1, n. 7. — Cfr Saint-Jure S. J. *De la connaissance et de l'amour de N. S. J. Chr.*, T. 1 Liv. 2, Ch. 4, § 1, 4, 5.

nitam suam excellentiam cognoscit et quodammodo laudat ;

c) Gloria Dei *extrinseca obiectiva* est imago divinae excellentiae relucens in excellentia et perfectione creaturarum ;

d) Gloria Dei *extrinseca formalis* est actus, quo excellentia divina a creaturis cognoscitur et laudatur.

III. Iamvero Christus Homo-Deus ;

1º. ut est DEUS, est a) *Imago* perfecta, imo consubstantialis Patris, habens cum Patre eandem excellentissimam divinam essentiam seu naturam (Gloria *intrinseca obiectiva*);

b) *Verbum* Patris seu terminus infinitus actus, quo Pater infinitam suam excellentiam cognoscit, sibi exprimit, quodammodo laudat (Gloria *intrinseca formalis*);

2º. ut est HOMO, est a) creatura perfectissima adeoque *imago* divinam excellentiam perfectissime repraesentans (Gloria *extrinseca obiectiva*);

b) creatura, a qua excellentia divina perfectissime *cognoscitur et laudatur* (Gloria *extrinseca formalis*).

C. Wat de woorden „splendor gloriae” van Hebr. I, 3 betreft, teekenen wij hier nog slechts aan, dat *gloria* op deze plaats door de meeste Schriftuurverklaarders in objectieven zin, door den H. Thomas evenwel in formeelen zin wordt opgevat, daar hij *splendor gloriae* uitlegt als = *genita Sapientia*.

De H. H. Vaders zijn onuitputtelijk in het aantoonen van treffende analogieën tusschen dit beeld van den *glans* of den *straal uitgaande van het licht* en het daardoor aangeduide geheim der eeuwige voortkomst van den Zoon uit den Vader.

(Zie Hurter, *De Deo Trino*, Thes. CVII ; Corn. A Lap. en Bern. A Piconio in *Ep. ad Hebr.* I, 3). Verder wordt op het geheim der Menschwording dezelfde vergelijking van den *zonnestraal*, door het glas dringend zonder het te deren enz., overschoon toegepast. (Verg. *Levensschets van P. J. Roothaan*, bl. 73—75).

Ook de H. Liturgie is vol van dit beeld. Zoo, om iets

te noemen, in de *Praefatio de B. M.*: „quae ... virginitatis gloria permanente, Lumen aeternum mundo effudit, Iesum Christum Dominum nostrum”. — In dezen zin is Christus, naar zijne menschheid, dus ook de „splendor gloriae” zijner maagdelijke Moeder: de God mensch is de uitstralende glorie der Moeder maagd! „Emissiones tuae Paradisus, o Maria!”

Zoo in den blijden geboortezang op Kerstmis:

„Iesu, Redemptor omnium,
Quem lucis ante originem
Parem paternae gloriae
Pater supremus edidit!

Tu lumen et splendor Patris!” enz.

Zoo zingt de H. Ambrosius:

„Splendor paternae gloriae,
De luce lumen proferens (¹),
Lux lucis et fons luminis,
Diem dies illuminans!” enz. enz.

1. Versta: De luce inaccessibili divinitatis tuæ (qua Ipse es Lux de Luce et fons luminis) proferens lumen gloriae, gratiae et naturae tum spirituale, tum materiale. Anderen anders.

II.

DE „SCHEPPINGSKROON”.

„Hij die, geboren

Uit 's Vaders schoot, de scheppingskroon,
Wier kleuren Hem om 't voorhoofd gloren,
Verwonnen heeft ! Maria 's Zoon .”

Laten wij klaar mogen zijn en kort. Een overzicht van een tiental verschillende opvattingen dezer verzen vindt de belangstellende in de *Studiën* van 1888, bl. 284—91.

De vraag is deze : wat bedoelt Broere met de woorden :

„Hij die ... de scheppingskroon ... verwonnen heeft” ?

Beteekent hier „scheppingskroon”: kroon van het *scheppen* of kroon van het *geschapene* ? Beteekent „verwonnen heeft” : *overwonnen* of *gewonnen* heeft ? De antwoorden, op deze vragen gegeven, brengen ons tot drie hoofdopvattingen.

A. De eerste luidt : „Hij die, de Scheppingskroon, d. i. het hoogste schepsel zijnde, de overwinning heeft behaald !” — Zoo lazen Mgr. V. d. Ploeg en Mr. J. F. A. Leesberg, en in onze eerste „Toelichting” hebben wij ons bij hen aangesloten a) om hun gezag als *getuigen* van B. 's eigen opvatting, om welke het hier alleen te doen is ; b) omdat bij deze lezing alleen het woord „verwinnen” tot zijn goed Hollandsch recht komt, naar hetwelk (getuige Dr. M. De Vries) *overwinnen* beteekent : eene *vijandige, tegenstrevende* macht doen bukken. — Daar echter 1) in deze lezing de dichtsterlijke periode gewrongen, ja bijna onmogelijk wordt ; 2) genoemde zegslieden wel is waar B. 's opvatting gemakkelijker kennen konden, maar toch geen van beiden verklaart die feitelijk vernomen te hebben uit des dichters mond ; 3) de uitdrukking *een kroon verwinnen* elders bij B. voorkomt — zoo laten wij voortaan gaarne deze opvatting als minder waarschijnlijk varen.

B. De tweede verstaat den zin aldus : „Hij die de kroon, welk Hem als Schepper siert, overwonnen (d. i. overtroffen, of vertreden, of verborgen) heeft in zijn verlossingswerk.” Aldus in hoofdzaak P. Dercksen t. a. p. en anderen. — Vóór deze uitlegging pleit : a) dat de opvolging der gedachten daarin zeer geleidelijk is : Christus eerst voorgesteld als Zoon des eeuwigen Vaders, dan als Schepper, eindelijk als Zoon van Maria ; b) dat de uitdrukking „Maria 's Zoon” daarin eene bijzondere kracht en teederheid bezit, welke zij in de andere verklaringen mist. Daar staat echter tegenover : 1°) dat de uitdrukking : *een kroon overwinnen*, al neemt men dat *overwonnen* in overdrachtelijken zin, onhollandsch en onaesthetisch is, daar, volgens ons taaleigen, in *overwinnen* altijd het denkbeeld ligt opgesloten van het te boven komen eener *wederstrevende macht* en dit denkbeeld vreemd is aan *kroon*. Een kroon laat zich *veroveren*, laat zich *door overwinning* (van den kroonbezitter) *verkrijgen*, maar *overwinnen* laat een *kroon* zich niet. Ware de uitdrukking alleen onhollandsch, men zou zich kunnen redden met de gedachte : B. was niet zoo streng in zijne taalkundige eischen ; nu zij echter in den grond ook valsch is, beelden koppelt die niet bij elkander voegen, willen wij, tenzij door den nood gedwongen, des dichters „geniale vrijheden” zoover niet uitstrekken. 2°) In deze verklaring schijnt het vreemd, dat de dichter spreekt van de „kleuren” der scheppingskroon, waar bv. woorden als *glansen*, *stralen*, enz. voor de hand lagen en, daar er spraak is van de kroon des Scheppers, niet van het veelkleurige geschapene, veel eigenaardiger waren. — Daarom komt ons ook deze meening minder waarschijnlijk voor en omhelzen wij als de meest waarschijnlijke :

C. de derde, welke verklaart : „Hij die de kroon van al het geschapene verwonnen, d. i. met moeite gewonnen heeft !” wij meenen B. 's dan gedachte aldus te mogen vertolken : Hij, die de Zoon van God is, van eeuwigheid uit den Vader geboren, is tevens als Maria 's Zoon, als mensch, het hoogste

schepsel en het Hoofd van engelen en menschen geworden : in Hem is alles onder één Hoofd samengevat, Hij is, in zijne met de Godheid vereenigde menschheid met al de glansen en gloriën der schepping voor eeuwig gekroond.

Voor deze opvatting, welke mede die van Dr. Schaepman en Rect. A. M. C. Van Cooth is, pleit 1°) dat de uitdrukking *een kroon verwinnen*, d. i. *winnen*, maar niet zonder strijd, zonder moeite winnen, *in dezelfde beteekenis* door B. gebezigd wordt in den 7^{en} Zang van zijn „Constantijn,” waar hij den vurigen Christen Decius doet bidden :

„Dat eens ten dage hij, weerstaande tot het bloed,
De kroon verwinnen mocht van Christen liefdemoed.” (1)

2° Dat deze voorstelling van Christus als de kroon der schepping dragend en aldus metonymisch zelf de kroon der schepping genoemd (verg. verklaring A), een lievelingsdenkbeeld van B. was. Men zie bv. *De Katholiek* D. 21, bl. 1 vlgg. ; D. 27 bl. 211, 221, 239, 245, 284, 317 ; D. 33, bl. 69 ; D. 34, bl. 32. 3°) Dat hierin „het *Licht* uit Licht”, van Christus' Godheid gezegd, treffend staat tegenover „de *kleuren* der scheppingskroon, die Hem om 't voorhoofd glore”, naar zijne menschheid.

Vraagt men — om dit ten slotte er bij te voegen — *wanneer* Christus de „scheppingskroon” verworven heeft, dan moet het antwoord luiden : a) in zoover „kroon” koningschap insluit — Koning aller schepselen is Christus, als God, van eeuwigheid, als mensch sinds het oogenblik zijner menschwording; b) in zoover „kroon” hoogsten luister aanduidt — dien ontving Hij, als mensch, *vooral* in de menschwording zelve, toen zijne h. menschheid met de volheid der genade, der kennis, met de zaligmakende aanschouwing, met de persoonlijke vereeniging met de Godheid begiftigd werd ; doch voor sommige gaven, welke Hij waarachtig *verdiend* heeft (2), als de glorie des lichaams, de verheffing aan 's Vaders rechterhand,

1. *Gedichten*, uitg. Leesberg, bl. 222, 2, Cfr S. Thom. P. 3, q. 19, a. 3.

zijne verheerlijking op aarde, enz. na zijne hemelvaart. In die volle heerlijkheid beschouwt hem hier de dichter.

Ziehier eene plaats van den welsprekenden bisschop van Poitiers, die als een prachtige commentaar op deze verzen der Dithyrambe gelden mag :

„Je le sais : la couronne du Fils de Dieu descendu vers nous, c'est l'humanité sainte dont Marie le revêtit au jour de l'incarnation. Et comme le soleil, à son lever, pénétrant de ses rayons les blanches vapeurs de l'horizon, se pare, sous les doigts de l'aurore, d'un nimbe de pourpre et de flamme, ainsi le Verbe éternel, en se levant sur le monde, emprunta aux flancs de Marie l'auréole d'une chair virginale, pénétrée, imprégnée des feux de la divinité ⁽¹⁾. Sortez, ô filles de Sion, et venez voir le roi avec le diadème dont l'a couronné sa mère au jour mille fois heureux de sa naissance temporelle, jour d'allégresse pour son cœur, parce qu'il satisfait les vœux longtemps inexaucés de son amour : *Egredimini, et videte, filiae Sion, regem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius et in die laetitiae cordis eius.* ⁽²⁾ — Je le sais encore : ce royal manteau de l'humanité hypostatiquement unie à la nature divine n'a pas eu sur la terre tout son rayonnement ; à peine en a-t-il jailli quelques étincelles au Thabor. Au ciel seulement la chair déifiée du vainqueur de la mort brille de tout l'éclat de sa beauté, de sa richesse et de sa gloire. Sortez, ô filles de la Jérusalem terrestre, élevez-vous par delà ce monde inférieur, et voyez le roi avec le diadème dont sa mère l'avait orné au premier jour de ses noces, diadème désormais transfiguré, et dont la splendeur éblouissante plonge les anges et les élus dans une ivresse de béatitude et de gloire qui s'alimente aux sources mêmes de son divin cœur : *Egredimini et videte, filiae Sion, regem in diademate quo coronavit*

1. S. Greg. M. *In. Cant.* C III, 2.

2. *Cant.*, 3, 11.

eum mater sua in die desponsationis illius et in die laetitiae cordis eius" (*).

Men vergunne ons hierbij eene heerlijke bladzij van Maria Lataste te doen aansluiten over het driefvoudig leven in Christus :

„Un jour de Pâques j'assistais à la sainte messe. La tristesse s'était changée en joie, les habits de deuil avaient disparu et le prêtre était revêtu de ses plus riches ornements. L'alléluia était dans toutes les bouches ; et, sur presque tous les fronts, il me semblait voir la paix et la tranquillité de l'âme. Au milieu de cette fête, ma langue ne savait prononcer qu'une parole : Alléluia ! Mon cœur n'avait qu'une pensée : JÉSUS ressuscité. Mes yeux n'avaient qu'un spectacle, la pierre du tombeau renversée et l'ange qui se tenait debout criant au monde : Il est ressuscité !”

JÉSUS me fit alors entendre sa voix et me dit :

„Ma fille, j'ai été engendré de toute éternité dans le sein de mon Père, et ma personne est une parole qui dit éternellement à Dieu, mon Père, les gloires de ma naissance éternelle.

J'ai été engendré, dans le temps, au sein de la glorieuse Vierge Marie, et au jour de ma naissance, dans le temps, les anges vinrent sur la terre chanter : „Gloire à Dieu au plus haut des cieux, paix aux hommes de bonne volonté sur la terre !”

J'ai été engendré aussi à la vie de gloire sur la terre (*). Le tombeau a été le sein maternel qui m'a donné cette nouvelle vie, et au jour trois fois mémorable de la Pâque, où je reçus ma naissance à la vie de gloire, la Divinité, les anges, les hommes, la nature entière, célébrèrent cette

1. Pie., *Oeuvres*, t. VII p. 631—632.

2. Qui natus olim e Virgine
Nunc e sepulchro nasceris
Tecumque nos a mortuis
Iubes sepultos surgere.

(*Hymn. Dom. ad Mat. temp. Paschali.*)

troisième naissance de Dieu, par la puissance duquel je sortis du tombeau. Les anges, qui vinrent servir de témoins à ma résurrection ; les hommes, ceux-ci déjà pris par la mort, en ressuscitant avec moi ; ceux-là, qui voulaient m'empêcher de ressusciter, en publiant ma résurrection ; d'autres, enfin, en me contemplant ressuscité ; la nature, en se taisant devant moi, en oubliant ses lois pour ne reconnaître que la force de ma divinité.

Voilà ce que vous célébrez en ce jour, ma fille ; vous célébrez ma résurrection, c'est-à-dire ma naissance à la vie de gloire.

O Vie du Fils de l'homme ! Mort du Fils de l'homme ! Résurrection du Fils de l'homme ! Vie éternelle du Fils de Dieu ! Union admirable de la vie du Fils de Dieu avec celle du Fils de l'homme ! Vie éternelle du Fils de Dieu avec la vie glorieuse du Fils de l'homme ! Vies étonnantes d'un Dieu fait homme, d'un Dieu fait homme ressuscité ! Vie éternelle et vie mortelle, vie éternelle et vie immortelle, vie sans commencement ni fin, vie qui a commencé et qui a fini, vie qui a commencé et qui ne finira jamais, vie glorieuse et désormais impassible ! Considérez autant que vous le pourrez le mystère de ces vies" enz.

(*La vie et les Oeuvres de Marie Lataste*, 4. ed., t. II, L. II, n. XI.)

III

DE HARMONIE DER SFEREN.

„En de sferen, die er hangen,
Dreunend gaan in 't evenwicht,
Voelen 's levens stroom ontspringen,
Loeien uit haar vlammenkringen
Eeuwenmaat en lofgedicht !”

Niet om een nadere verklaring dezer verzen, welke wij als genoegzaam toegelicht beschouwen, is 't ons hier te

doen : alleen wenschen wij er eenige plaatsen van andere vaderlandsche dichters mede in verband te brengen, waar van den dans en den zang der sterren spraak is, en die ongetwijfeld Broere's gedachten in nog helderder licht zullen stellen.

Het is den lezer bekend, hoe oud deze hoog dichterlijke voorstelling is en hoe veelvuldig zij in de letterkundige voortbrengselen van oude en jongere volken voortkomt (¹). Bepalen wij ons daarom tot een greep in den schat onzer Nederlandsche poëzie.

Dezelfde gedachte, welke Broere in de verzen :

„Loeien uit haar vlammenkringen
Eeuwenmaat en lofgedicht”

door een stouten hendiadyn uitdrukt (= loeien uit haar vlammenkringen een lofgedicht, bij welks maat wij de eeuwen tellen, een eeuwenmetend lofgedicht), wordt door V o n d e l in den 1ⁿ rei van *Adam in ballingschap* hoogst eenvoudig weergegeven, als de wachtengelen zingen :

„De hemel eischte ook zijn cieraeden,
Als d'Almacht daer de tortse ontstack,
De zon, die met robijne raden
Haer heirbaen volgde, en niet ontbrack
Uit Oosten helder op te dagen ;
Waarnae de maen haer ronde sloot,
Gestarnt de schaduw vóór kwam jagen,
En dansen om den hemelkloot.
Zoo leert men jaeren onderscheiden
En maenden.....”

1. Men kan overigens onderscheiden tusschen het *wijsgeerige* stelsel (vooral van Pythagoras), waarin de „harmonie der sferen” slechts een onderdeel uitmaakt der geheele, muzikaal-arithmetische wereldbeschouwing, en de *dichterlijke* voorstellingen van der hemelen maatlang en maatgang. — Misschien is het oudste gedicht van Nederlandsche herkomst, dat van „de koren der hemelgeesten en hemellichamen” zingt, de Latijnsche elegie van den H. Radbodus, 14ⁿ bisschop van Utrecht (a. 900), op den H. Suitbertus. Zij wordt medegedeeld door de

dichterlijke vertolkingen van Gen., 1, 14, „Fiant luminaria in firmamento coeli, et dividant diem ac noctem, et *sint in signa et tempora et dies et annos.*” Men weet, hoe de geheele 2de rei van dat treurspel gewijd is aan het „nabootseeren” van den „Godsdans” der hemelen door ons eerste ouderpaar met de wachtengelen van ’t paradijs.

Elders zingt onze grootste poëet :

„Hoe blinkt die schoone riem des Bruigoms, daar mijn geest
Die twalef tekens merckt, waardoor de zon de ronden
Voltrekt om ieder jaar, het schijnt hij wordt bewonden
Van drij paer lichten, die met eenen schoonen zwey
Ten dans rondom hem gaen, terwijl de bruyloftsrey
Van zooveel duizenden, met hant aan hant te gader,
Den rondendans besluit en aller glanssen vader
Van verre tegenjuicht en danckt voor ’t rijke licht.
Dat in elx ooggen schijnt en straelt uit zijn gezicht (‘).”

„Verheven majesteit,” roept T e n K a t e uit :

„Verheven majesteit der eindeloze hemelen !
Doorzichtige oceaen, waar starrengroepen wemelen,
Gelijk het stofgoud op den bodem van het diep !
Wat moet Hij heerlijk zijn, die u zoo heerlijk schiep !

.
’t Heelal doorwandelen verkonden zij den Heere
De sterkte van zijn hand, den glans van zijn gelaat,
In alle ruimten, alle tijden, op de maat
Van eigen lofmuziek hun heilge dansen menglend.
Gij hoort ze niet, maar ziet hun ommegang, zich strenglend
Dooréén, en trekkende in hun stralende figuur
Het cijfer van Gods Naam aan ’t eindeloos azuur (²).”

Bollandisten, *Acta Ss.* op 1 Mart. T. I p. 87, verg. *St-Gregorius-blad*, 1881, bl. 19—20. Verder kan men zien : Plato, *Rep.*, X, n. 617 B; Cicero, *De Rep. Somn. Scip.* V, 10; Dante, *Div. Comm.* Parad. I, XXXIII; Shakespeare, *Merch. of Ven.* V, 3; Goethe, *Faust*, Prolog im Himmel, enz.

1. *Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst*, B. III v. 856—64.

2. *De Schepping*, 4e tafereel.

Minder statig, maar zwieriger had reeds *D a C o s t a* gezongen ;

„Eén woord bevolkte 't Niet, toen myriaden zonnen
Hun voorbestemden dans op hemelmaat begonnen !”

en van de „dienstdoende Englen” :

„Der hemelkloten loop staat onder hun bestier !
Zij golven d'ether door met goddelijken zwier,
En stuwen zonnen en planeten met hun vinger
Door d'oceaan der ruimte, en hangend aan den slinger
Der Godheid, kruisen en doorkruisen onderling
Elkanders wegen en steeds weer begonnen kring,
En vormen met den zwaai der talleloze bollen,
Die in d'azuren stroom om onze hoofden rollen,
Een heil'ge mengeling van dansen, op 't geluid,
Jehova ! van Uw stem (¹) !”

Bij lichter en toon is de grondgedachte dieper, waar
Sch a e p m a n met *Dante* zingt „van de Liefde, die de
starren beweegt” :

„De werelden des Heeren (²)
Gaan langs d'azuren trans
Door de eindelooze sferen
Den heiligen levensdans.
Bij 't ruischen en het bruisen
Der wondere muziek,
Door alle ruimten zwevend
Op lichte, gouden wiek.

.

Ze zwaaien en ze zwieren

1. *Voorzienigheid.*

2. Cfr *Hebr.*, 1, 2: „Per quem fecit et saecula” (*Beelen*). — Met *Broere's* eigen uitdrukking had dezelfde dichter reeds „Het Lied des Konings” aangeheven :

„Nog eenmaal 't Koningslied, nog eenmaal 't lied des Heeren,
Bij 't schokken van den grond, bij 't dreunen van de sferen,
Bij 't loeien van den storm gezongen !”

Naar wondervolle maat,
In al de glanzen stralend
Van 's Heeren keurgewaad,
In kringen vol van gracie
En vaste harmonie,
Bewogen op het spelen
Der hoogste poëzie.

.
Zij dansen voor den Hoogste
Den heilgen levensdans ;
Zij zweven langs de hemelen
In gloriegloed en glans,
De sterren en de zonnen,
Bewogen rond de Zon,
Van 't licht der eeuwigheden
Van eeuwigheid de bron.

„Gij zanger,” zoo spreekt de dichter Dante aan :

„Gij, zanger, die uw haren
Aan 't helvuur hebt geschroeid,”

maar daarna

„Verheugd zijt opgestegen,
De sterrenkringen door,
Bij 't heerlijk jubileeren
Van 't vlamvend englenkoor, —
Gij hebt des levens dansen
Genoten en aanschouwd,
Waar in Gods eigen glansen
Het empyreum blauwt, —

Welnu,

„Gij, zeg ons de mysterie”

van der sterren jubelenden dans! En het antwoord, „de grondtoon van Dante's lied”, klinkt:

„'t Is L i e f d e, die de sterren
Haar heilgen dans gebiedt;
't Is L i e f d e, die de zonnen
Doet kringen door 't azuur,
Bij 't zwieren van haar stralen
Vol licht en levensvuur (1)!”

En wie heeft niet opgetogen gestaan bij de prachtige vergelijking, waarmee in „Aya Sofia” de *Photius*-zang wordt bekreund:

„O wonder schouwspel, als in koren breed en weidsch
Rondom de zonne gaat der sterren zilvren kreits,
Van die in 't Zuiden staan met tintelend geflonker,
Of beuren met hun glans het hangend Westerdonker,
Of stralend in het Noord den valen, bleeken nacht
Doen wijken voor een gloed als Oostermorgenpracht;
Als de éene harmonie, uit de éene liefde ontsprongen,
Den lof des Scheppers zingt met gouden vlammentongen:
Heel de aarde luistert stil en 't wonder sterrenkoor
Klinkt heel der Englen lied, het lied der heemlen door.
Zóo reit om Petrus' stoel de Apostlenkring zich samen,
Zóo klonk het lied dat éens uw koepels nog vernamen,
Aya Sofia, 't lied, door d'éenen Geest geleid,
Voor 't menschgeworden Woord, het Woord van eeuwigheid!”

Bilderdijk eindelijk vertolkt met evenveel degelijkheid van opvatting als kracht van uitdrukking het loflied der gansche schepping — van al wat God met vrije liefde buiten Zich heeft uitgestort en wat, elk wezen volgens zijn

1. *De Dans der Sterren*, in den *Volks-Alm. v. Ned. Kath.*, 1879.

aard, naar den Schepper heenwijst en heenstreeft (¹) — in de volgende onsterfelijke strophen :

„Gewis, Gij doet Uw glorie rijzen
Van uit het needrigst greintje stof : —
Zoo 't Engendom zijn God mag prijzen,
Ook de aard doordavert van zijn lof.
Des hemels ongenaakbre luister,
Des afgronds ondoordringbaarst duister,
't Roept al Uw groot- Uw goedheid uit :
De koeltjes, die door 't lover suizen,
De stormen, die door 't zeenat bruisen,
Met de onderaardsche bergfornuizen,
't Stemt alles 't zelfde lofgeluid.

Geen rotsgrondsplijtend donderkraken,
Of 't mengt zijn romm'len in dit lied ;
En 's afgronds vlam- en vloekenbraken .
Vervult, maar stoort dien maatgang niet.
Wat wareden om zonnen draaien,
Wat zonnen door den ether zwaaien —

1. In welken zin? Hooren wij den H. Thomas, waar hij het gezegde van Dionysius (*De div. Nom. c. 10 et c. 4*) : „Deus convertit omnia ad seipsum tamquam ad ultimum finem” uitleggend, zegt : „Finis dupliciter dicitur, scil. cuius et quo : i. e. ipsa res, in qua ratio boni invenitur, et usus sive adeptio illius rei, sicut si dicamus quod ... finis avari est vel pecunia, ut res, vel possessio pecuniae, ut usus. Si ergo loquamur de ultimo fine hominis quantum ad ipsam rem quae est finis, sic in ultimo fine hominis omnia alia conveniunt” (heeft al het overige hetzelfde laatste doel als de mensch). „quia Deus est ultimus finis hominis et omnium aliarum rerum. Si autem loquamur de ultimo fine hominis quantum ad consecutionem finis, sic in hoc fine hominis non communicant creaturae irrationales. Nam homo et aliae rationales creaturae consequuntur ultimum finem cognoscendo et amando Deum ; quod non competit aliis creaturis, quae adipiscuntur ultimum finem in quantum participant aliquam similitudinem Dei, secundum quod sunt (levenlooze stof), vel vivunt (planten), vel etiam cognoscunt (dieren).” 12^{ae} q. 1, a. 8, c. Cfr. 1, q. 59, a. 1, c.

Zij wandlen op die melody ;
En elke bloeddop in onze aären
Blijft zwierende die maat bewaren
Met de opgetogen Engenscharen,
In nooit ontstemde harmony (!) !"

Treffend wordt door Broere, bij den aanvang van het Jubeljaar 1850, met toespeling op de Romeinsche revolutie en den toen nog gebannen Paus, den geestelijken sterrenhemel van het kerkelijk jaar met den stoffelijken op deze wijze in verband gebracht :

„Heden bijzonder, nu weder vijftigmaal de aarde haren loop volbracht, en hare jaargetijden ordelijk gewisseld heeft, mogen we herhalen wat na de laatste verwarringen reeds dikwerf is aangemerkt : dat, terwijl de mensch God durft beleedigen en bestrijden, de natuur steeds zijne wetten huldigt, en de hemelen zijne heerlijkheid blijven verkondigen. Ook dáár, zoo zeggen ons die er van weten, komen starren op en verdwijnen in den nacht : ook dáár, zijn *perturbatiën*. Verdient het echter dien naam ? Is het niet juist het noodige, om onze gedachten naar nog hooger hemel door te laten, en om ons te waarschuwen, dat alle deze dingen zullen voorbijgaan ? Doch wij willen niet declameeren ; de zedelijke wereld, het geringste leven is meer dan de starrenhemel ; maar het treft ons toch, dat wij zoo aan de orde herinnerd worden te midden van de wanorde ; het treft ons, dat het jubeljaar is ingevallen, terwijl hij, wien het bij uitstek toekomt dit tijdsfeest te vieren ⁽²⁾, zich nog in ballingschap bevindt, en de plechtigheid niet zal kunnen verrichten, welke ons herinnert, dat Christus onze ware zon is, Christus ons

1. *De Hoop*.

2. Nl. als den zichtbaren en als Paus onsterfelijken vertegenwoordiger van den onsterfelijken en onzichtbaren Koning der eeuwen en der eeuwigheid.

door die starren den weg geopend heeft en den scheidsmuur doen vallen.....

Herinneren we ons wat we daar straks hebben aangestipt, dat niet deze aardsche zon, maar Christus de ware zon, het licht der wereld (Joan., VIII, 12), de zon der rechtvaardigheid is, naar de voorspelling van Malachias (IV, 2) voor degenen die den naam des Heeren vreezen, is opgegaan, en van welke vroeger Isaias voorzegt heeft, dat ze voor eeuwig zal schitteren. „Niet meer ondergaan zal uwe zon en uwe maan niet meer afnemen; want de Heer zal uw licht zijn in eeuwigheid.” Is. LX., 20. Welaan, zien we nog dat licht? Zien we nog die zon haren overwinnenden loop voortzetten? Is Christus nog de Koning der koningen, die de geschiedenis beheerscht en de wereld voortleidt naar haar oneindig doel? Wij hebben immers de oogen slechts op te heffen, om er ons van te overtuigen. Wat is zoo zichtbaar, onderscheidt ge zoozeer, ziet gij bij de schromelijkste verwarringen zoo bijna alleen, als de groote stad der liefde, die er boven drijft, als de Katholieke Kerk met den onsterfelijken Petrus aan het hoofd? Zoekt ge eene orde, die aan dien grooten maatslag der planeten beantwoordt, die in beurtgezang met de hemelen den lof des Heeren verkondigt? Ziet, beschouwt, onderzoekt dan die Kerk; gij zult bevinden, dat zij de eenige is, die met dat wentelend firmament gelijkelijk voortgaat, die hare eeuwen kan tellen van Hem af die ze heeft geschapen, die daarom ook den winter aan zijne Geboorte, de lente aan zijne Verrijzenis, den zomer aan zijnen H. Geest, iederen Zondag aan zijne eer gewijd heeft, iederen dag van het jaar genoemd heeft met Hem dierbare namen, en den starrenhemel als gedwongen heeft den Verlosser te bezingen. Ja, zij vertoont ons dat licht van Christus, zij is de zedelijke aarde, die hem tot zonnegordel heeft en ons, eeuw in eeuw uit, de twaalf werken van den overwinnenden God verkondigt (!).”

1. *Kath. D.* 17, bl. 1, vlgg.

Hoort ge hier niet den heerlijken weerklink van Vondel's lied:

„Geen dierenriem, waer door de zon haer streeken
Gedurigh houdt, de twalef maenden langk,
Maer riem, waer langs uw Kruiszon gaet haer gangk
Door 't jaer, omgort met zoo een twalefteken ?” ...

Hem, „den onsterfelijken, den onzichtbaren Koning der
eeuwen, den eenigen God, zij eer en glorie in de eeuwen der
eeuwen ! Amen.” (1)

1. 1 TIM. I, 17. — Dom. ad Prim.

